

MÁSODIK RÉSZ.

Az osztrák-szerb hadtest megalakulása. A magyarok támadó műveletei. A bács-bánáti magyar csapatok kivonása. Védő magatartás a délvidéken.

Ujabb hadalakulás és hadrend.

A nagycélu vállalat kedvezőtlen eredménye folytán Suplikácztábornok a szerbek vajdája elhatározta, hogy a támadó vállalatokat beszünteti s a szerb fölkelő csapatokat reorganizálva osztrák-szerb hadtestté alakítja át. Október végén a csapatok elhelyezési viszonyaiban lényeges változásokat rendelt el. Jovanovics Mihály százados Csuroghról 3 pétervárad határőr zászlóaljjal, és 12 ágyuval az alibunári táborra szállotta meg, Baraics Jęfta főhadnagy az előbbinek alárendelve 1 német-bánáti zászlóaljjal 2 három fontos ágyuval a szomszédos Károlyfalvánál ütött táborra. Szt.-Tamáson a 2. pétervárad határőr zászlóalj a kholera által sok embert veszítve, minek folytán szintén Alibunárba tétetett át. Szt.-Tamáson Davidovátz cs. k. százados vette át a parancsnokságot, míg Biga Péter százados a Karlóczán lévő csapatok posancsnoka lőn, melyek ott azon rendeltetéssel gyülekezének, hogy Péterváradot fogják körül zárolni.¹⁾

Suplikácz tábornok az osztrák-szerb hadtest hadrendi elhelyezését következőleg állapította meg:

Karas melléki tábor. Parancsnok: Bobalics Péter, cs. kir.

¹⁾ Közlöny 1848. 661 l. Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers id. m. 74—80. l. Horváth M. id. m. II. 61—64 l. Klapka Georg. Der National Krieg in Ung. u. Sieb. II. 40. l. Gesch. des k. k. I. R. No. 60. 206. l. Leiningen levelei 3. Budapesti Hirlap 1900. évfolyam.

százados. Az illir-bánáti ezred és pancsovai honvédség 2400 ember, szerviánusok 27 ember, tüzérség 8 löveg. Összesen 2427 ember, 8 löveg.

Strázσαι (Lagerdorfi) tábor. Parancsnok: Bessarabics Vincze, cs. kir. főhadnagy. Illir-bánáti határőrök 1186 ember, tüzérség 8 löveg. Összesen 1186 ember, 8 löveg.

Alibunári tábor. Parancsnok: Jovánovics Mihály, cs. kir. százados. Pétervárad h. ő. 3 zászlóalj, német-bánáti h. ő. 1 zászlóalj, tüzérség 8 löveg. Összesen 4 zászlóalj, 8 löveg.

Tomaseváci tábor. Parancsnok: Knicsanin szervián ezredes. Német-bánáti határőrök 3. és 4. zászlóalj 2472 ember, szervián önkéntesek 1610 ember, tüzérség 12 löveg. Összesen 4082 ember, 12 löveg.

Pancsova tárhely. (Nem erősítés szempontjából értendő). Parancsnok: Milutinovics György százados. Városi honvédség 6 század (2 század a Karas-melléki táborban). Összesen 700 ember.

Csurogi tábor (utóbb Alibunárnál). Parancsnok: Jovánovics Mihály cs. kir. százados. Pétervárad határőrök 2 zászlóalja 1404 ember, tüzérség 6 löveg. Összesen 1404 ember, 6 löveg.

Szt-tamás-turia-szöregi tábor. Parancsnok: Biga Péter, százados. Pétervárad határőrök 1 zászlóalja 1520 ember, Szervián-önkéntesek 264 ember, szt-tamás-ada-moholi lakosok 4000 ember, tüzérség 24 löveg.¹⁾ Összesen 5784 ember, 24 löveg.

Római sánc tábor. Parancsnok: Stejin Demeter, cs. kir. főhadnagy. Csajkások a szárazon 1788 ember, tüzérség 15 löveg. Összesen 1788 ember, 15 löveg.

Titel tárhely (Nem erősítés szempontjából értendő). Parancsnok: Vulič György, cs. kir. százados. Csajkások 156 ember, tüzérség 6 löveg. Összesen 156 ember, 6 löveg.

Karlócza-Bukovecz és kameniczi tábor. (Pétervárad megfigyelésére). Parancsnok: Milekics János, cs. kir. százados. Pétervárad határőrök 750 ember, szerémi önkéntesek 235 ember, szervián önkéntesek 100 ember, fegyver nélküliek 807 ember, tüzérség 6 löveg. Összesen 1892 ember, 6 löveg.

Dálja melletti tábor. (Eszéki vár megfigyelésére). Parancsnok: Coriě, cs. kir. őrnagy. Pétervárad határőrök 1492 ember, tüzérség 7 löveg. Összesen 1492 ember, 7 löveg.

A Dunát megfigyelő osztag Karlóczánál. Parancsnok: Dávidovátz, cs. kir. százados. Egy teljes csajkás flotilla 173 ember, tüzérség 12 löveg. Összesen 173 ember, 12 löveg.

Főösszeg: 21074 ember, 104 löveg.

¹⁾ Egy 18 fontos, egy 12 fontos, négy 6 fontos, tizenhat 3 fontos, két 1 fontos.

A lövegekből: Négy darab 18 fontos, négy darab 12 fontos, két darab 10 fontos, három darab 7 fontos, tíz darab 6 fontos, hatvanhárom darab 3 fontos, tizennyolc darab 1 fontos löveg (Összesen 104 löveg).¹⁾

Az itt kitüntetett haderő s annak elosztása csupán általános tájékoztatásul szolgálhat s ki kell emelnünk, hogy maguk a szerbián segélycsapatok ezen időtájban nem 2000, de jóval nagyobb számmal valának.

Október hónap elején Arad és Temesvár is bezárta kapuit; ezek mint a szerbek szövetséges társai a magyarok ellen foglaltak állást.

Magyar eredetű források az ellenséges haderőket következőleg adják elő:

	Gyalogság	Lovasság	Löveg
Temesvárott a várban	4000	1000	—
és 250 ágyu a vár védelmére.			
Ehhez végvidéki, oláh bánáti határőrök	4000	—	—
Szerb csapatok Károlyfalva, Alibunár, Lagerdorf, Tomasevác és Pancsován	12000	500	80
Összesen	20000	1500	80

	Gyalogság	Lovasság	Löveg
A Bácskában és Szerémségben:			
Szt-Tamás, Turia, Földvár, Szöreg, római sáncok és Titelben	9000	100	60
A Duna jobb partján:			
Karlócza, Kamenicz, Zimonyban és másutt	6000	—	—
Összesen	15000	100	60

Az összes haderő a hadszínhely mindkét szakaszán krbl 36—40000 ember és 140—160 tábori ágyu.

A szerb haderőnek körülbelül $\frac{1}{3}$ -da nemzetőrökből és szerbián önkéntesekből állott.

Magyar részen eddig a bács-bánáti haderők egy hadtestparancsnokság alatt állottak.

A hadügyminiszter rendelkezése folytán a déli sereg a bácsi és bánáti hadtestre tagozódott, s mindkét hadtest közvetlen a hadügyminiszternek volt alárendelve.

1848. november hónapban a következő hadrendet találjuk:

¹⁾ Ezen adatok Die Erlebnisse eines k. k. Officiers im Österreichisch-Serbischen Armeecorps in den Jahren 1848—1849. című könyvből vették át.

I. Bánáti hadtest:

Parancsnok: Kiss Ernő, tábornok. Főhadiszállás: N.-Becskekerek.

	Zászlóalj	Lovas század	Löveg
<i>Vetter ezredes hadosztálya</i> : Nagy-Becskekerek és környékén	6	9	30
<i>Damjanics ezredes hadosztálya</i> : Versecz és Fehértemplomban.	5	3	30
<i>Nagy Sándor alezredes hadoszlopa</i> Temesvárral szemben	$\frac{1}{3}$	2	4
Ezenfelül 3000 rosszul fegyverzett nemzetőr.			
Összesen	$11\frac{1}{3}$	14	64

II. Bácskai hadtest.

Parancsnok: Bakonyi tábornok, később gróf Eszterházy ezredes. Főhadiszállás: Ó-Verbász.

	Zászlóalj	Lovas század	Löveg
<i>Lenkey ezredes hadoszt.</i> Ó- és Török-Becsén	4	4	12
<i>Eszterházy ezredes hadosztálya</i> Verbászon és Kis-Kéren	5	6	18
<i>Szabó ezredes hadosztálya</i> Ó-Kéren és Ujvidéken	5	8	12
Összesen	14	18	42
Együttvéve az I. és II. hadtestnél . . .	$25\frac{1}{3}$	32	106

Pétervárad várban:

Parancsnok: Blagojevics tábornok . . . 4 2 —

A vár védelemre szükséges lövegekkel és mindennemű felszereléssel teljes bőségben el volt látva.

Ezek szerint a magyar haderő főösszege: $29\frac{1}{3}$ zászlóalj, 34 lovas század és 106 táborig lövegből állott.

A zászlóaljak és lovas századok csekély létszáma mellett ezen haderő Nagy Sándor nemzetőr csapatával együtt 26—28000 embert és 4000 lovat tett ki.

Az osztrák — szerb csapatok számbeli tulsúlyban valának; azonban hadműveleti és harcászati belérték tekintetében a magyarok jóval felülmúlták a szerbeket.

Mint tudjuk Eszék vár magyar kézben vala, 4 zászlóalj és 2 lovas század védőrséggel. Viszont Aradvárat Berger cs.

kir. altábornagy 1381 emberrel és 207 lóval tartotta megszállva. Ez utóbbi várat Máriássy János őrnagy rendes és nemzetőr csapatokkal előbb megfigyelte, utóbb ostromzár alá vette.

Eszék és Arad várat, csakis hadműveleti szempontból méltatjuk figyelemre s ezekkel behatóan foglalkozni nem fogunk.

Hadműveletek a tél folyamán.

A magyar nyugati határon Windischgrätz herceg alatt álló osztrák hadak betöréssel fenyegették az országot. A magyar kormány mindenáron békét kötni óhajtott a szerbekkel. Az október és november hónapokban folyt tárgyalások eredménytelenül végződtek. December 15-én Suplikáczt tábornok szerb vajdának bekövetkezett halála rövid időn át visszavonást okozott a felkelő szerbek vezetői közt a fölött, hogy ki vegye át a fővezérletet.

Utóbb Theodorovics cs. kir. tábornok lón az osztrák szerb hadtestté alakított szerb fölkelő hadak parancsnoka, hol egy-szersmind számos osztrák tiszt nyerte beosztását.

A magyar kormánynak most már csak egy hadműveleti célja lehete: döntő csapással leverni a szerbeket, hogy az összes haderők mielőbb a Fel-Dunához Windischgrätz ellen irányítottassanak. Ez volt Kossuth Lajos terve, szándéka s kétségtelen, hogy a főhadműveleti cél a hadügyminiszternek, valamint a magyar hadak vezéreinek figyelmét érintetlenül nem hagyta. De mint ezt számos hadtörténelmi eset igazolja, — az alvezérlet a maga előtt fölmerült veszélyt látja nagynak, oda kíván gyűjteni minden erőt s ez elvakultságában a fő hadi célt föláldozza az alárendelt jelentőségűnek. A magyar kormány a szerbek leveretése nélkül bár 10.000 embert a délvidékről Windischgrätz ellen akart küldeni. Azonban a bács-bánáti vezérek ellenvetései folytán két ízben is elállott e fontos jelentőségű szándékától. E balvégzetű engedékenység mellett látjuk, hogy az emberi természet szívesen marad a megszokott, — a járt uton. Mert csak kevés a választott ember, ki utat törni merész.

A magyar hadvezérlet is, — mintha jobbat kezdeni már nem is lehetne, — meghagyta a régi kordon s erü hosszú vonalon széttágolva hadi erejét.

A hadszínhely nyugoti szakaszán a Bácskában a jobb szárny Ó-Kéren, a közép Verbászon és Kis-Kéren; a balszárny Ó-Becsén vala. Az összeköttetés fenntartása céljából Ó-Kér és Ujvidék közt Kiszácsot és Pirost, Verbász és Ó-Becse közt Szeghegyet, Feketehegyet és Jovics szállást különítmények tarták megszállva.

Török-Becsén a Lenkey hadosztály egy különítménye tartá

fenn az összeköttetést a bánáti csapatokkal. Délen Ujvidék város külső körlete el volt sáncolva, s Péterváradról kapta a védőrséget.

A hadszínhely keleti szakaszában a jobb szárny a Bega csatorna mentén Nagy Becskereken, előre tolt őrállások Ecskán, Zsigmondfalván, Lázárföldön valának. Ezen csoport hátrálási vonalának biztosítása céljából Török-Becse—Szeged felé, a zsablyai átjárónál s egyebütt a Tisza mellett védsáncok készítették, s erős különítmények Elemért, Kumánt és Melencét szállották meg.

A balszárny Verseczen és Fehértemplomban volt. E két szárny közt Zichyfalván és Módoson állandó különítmények valának, s ezen felül portyázó csapatok tarták fenn az összeköttetést Nagy-Becskerek és Versecz között.

A határőrvidék oláh fölkelői ellen Bogsán, Resicza és Szászkabánya körül sáncoltattak s Versecz és Fehértemplomból láttattak el védőrséggel.

Temesvárral szemben Nagy Sándor alezredes különítménye egyelőre Zsombolyát szállotta meg, Arad várát mint fontosabb említém Máriássy alezredes zárta el.

A magyaroknak 200 kilométert meghaladó őrvonala döntő hadműveletre alkalmatlan volt s a csapatok erejét csupán a fárasztó tábori szolgálattal folyton emésztette.

A szerbek, miután támadó kísérleteik megghiusulának, régi hadállásaikban maradtak; ezeket azonban a béke alkudozás ideje alatt jelentékenyen megerősítették.

Temesvár környéki harcok

november első felében.

A hadműveletek most Temesvár környékén kezdődtek. Mióta a vár bezárta kapuit, a várőrség többször kicsapott a vidékre, hogy szükségleteit fődözze; ezen felül hadi állományának emelése céljából ujoncokat szedett s a szerb és oláh népet izgatta a magyarok ellen, míg ezeket üldözte.

A magyar kormány ezen műveletek korlátozása céljából Nagy Sándor alezredest Nagy-Kikindáról 2 század gyalogsággal, 2 század lovassággal és 4 löveggel Zsombolyára kirendelte, s egyben a Temesvárról ide vezető ut fődözésére gyűjtött 3000 nemzetőrt is Nagy Sándor parancsnoksága alá helyezte. Ez Csatádon át nyomulva a várőrség különítményeit Nagy- és Kis-Jécsán megverte, s Billédet november 7-én megszállotta, hogy Torontált s az ott elhelyezett magyar hadaknak Szegeddel való összeköttetését fődözze s az aradi magyar csapatokkal érintkezést tartson.

Ezzel szemben a temesváriak egy különítménye Kis-Becs-kerek községet a temesvár—szegedi uton körülsáncolta.

Nagy Sándor ezeket november 11-én megtámadta s a várba kergette. Majd a temesváriak a Gyertyámoson volt $\frac{1}{2}$ század nemzetőrségen rajtaütöttek s abból többet lelőttek s a nagyobbik részét a várba foglyul vitték.

Viszonzásul Nagy Sándor november hó 15-én az ellenséget Szt-Andráson támadta meg s annak sok veszteséget okozván, a várba üzte. A temesváriak most Knéz helységet szállották meg, hogy Nagy Sándor összeköttetését Ardaddal megszakítsák. Az alezredes tehát itt is megtámadta az osztrák csapatokat, de a számosabb rendes katonaság elől Zombolyáig vala kénytelen hátrálni. E nagyobb mérvű balsiker demoralizálta nemzetőr csapatait s támadólagos hadműveleteit beszüntetvén, csak védőleges magatartásra szorítkozott.

Strázsa (Lagerdorf) elfoglalása

november 7-én.

A Karas folyó melletti Strázsa a versecz—fehértemplomi utat zárja s a Vojvodinczon átvezető rövidebb utvonalat oldalozza.

A szerbeknek az volt céljuk, hogy Versecz és Fehértemplom közt az összeköttetést megszakítsák, hogy az utóbbi helyet könnyebben ejtsék hatalmukba. Ezen okból Strázsa északi arcvonalán kívül a főbejáraton két zárt sáncot építének táboruk védelmére, melyből a vidéket veszélyeztették. A tábort Bessarabics Vincze es. kir. főhadnagy parancsnoksága alatt 1200 határőr 8 löveggel tartotta megszállva.

Damjanics ezredes, a verseczi hadosztály parancsnoka elhatározta, hogy a szerb fölkelők ez újabb fészket hatalmába fogja ejteni. A vállalatban részt vett a 9-ik honvéd zászlóalj 2 százada, a 3-ik honvéd zászlóalj 1 százada, 1 század székely, $\frac{1}{2}$ század Würtenberg huszár, Rózsa Sándor lovasai, némi nemzetőrség és egy kis önkéntes csapat. A hadoszlop 2 hatfontos ágyuval volt ellátva.

Damjanics november 7-én korán reggel két oszlopban nyomult Strázsa ellen. A főoszlopot a tüzérséggel és lovassággal együtt a versecz—strázssai uton maga Damjanics, míg a 9-ik honvéd zászlóalj 2 századból álló mellék oszlopot Elek százados Vojvodinczen át vezette Strázsa ellen.

A szerbek a magyar csapatokat ágyutüzharcra fogadták, mit Freudenreich tüzérhadnagy eredményteljesen viszonzott.

A rövid ideig tartó ágyuharc után a hős Földváry Károly százados honvédei és Boros százados a székely század élén szu-

ronyt szegezve rohantak a védművekre, s azokból a határőröket kiverték. Ezek most a faluba menekültek. De mire oda értek a 9-ik zászlóalj 2 százada, a vörössipkások már bent vannak Strázsán s abból a futó szerbeket kiűzték s a Württemberg huszárok segítségével a Karasba szoríták, sőt azon túl is üldözték.

A jobb oszlop támadása közben a szerbeknek egy csapata Oresácz és Parta felől fenyegette a magyarok támadását. Ezek ellen Damjanics Rózsa Sándor lovasait rendelte ki. Ez utóbbiak elszánt rohamra a szerbeknek ezen csapatát is mefutamította.

Damjanics győzelme teljes vala. A holtakat a szerbek magok 470 főre teszik. Foglyul esett 71 ember. Ezen felül 2 ágyú, egy társzekér, 40 puska, 1000-nél több juh-, szarvasmarha-, ló és sertés a magyar csapatok zsákmánya lón.¹⁾

Harc a bánya kerületért.

November hó első felében.

A Krassó megyei bánya városok birtoka, az ottani fegyvergyárak, ágyuöntödék, lőpormalmok s az Erdélylyel összekötő utvonalak miatt, úgy a magyarok, mint az osztrák hadakra nézve fontos vala.

A császáriak november 3-án elfoglalták Bogsánt s 300 karánsebesi gyalogossal, 300 fegyveres oláh paraszttal és 50 dzsidással tarták megszállva. Asbóth Lajos őrnagy 600 főnyi nagyobbára nemzetőr csapattal Oraviczán tanyázott. Damjanics strázsai győzelme után 3 század gyalogsággal és 1 század lovassággal erősbité Asbóth különítményét azon utasítással, hogy Bogsánt lepje meg s az ott tanyázó császári vegyes csapatot fogja el.

E vállalat nem sikerült, annyiban, hogy a császáriak időelőtt elmenekültek. Asbóth 100 honvéddel, 350 nemzetőrrel s 4 ágyúval megszállotta Bogsánt.

Most Appel császári tábornok 4 század oláh bánáti határőrrel, a temesvári védőrség egy osztagával, 1 üteg ágyúval és 2000 oláh népfelkelővel indult Karánsebesről Bogsán visszafoglalására.

Asbóth Verseczről kért segílyt, honnan 2 század honvéd és egy ágyú utba is indítottot; de későn érkezett a harc színhelyére.

Appel tábornok november 14-én három oszlopban intézett

¹⁾ Közlöny 1848. 166. szám. — Georg Klapka id. m. 2. 54. l. — Horváth M. id. m. 2. 91. l. — Vetter A. id. m. Hazánk 1888. X. 260—265 l.

támadást Bogsán ellen; azonban 8 órai harc után veszteséggel volt kénytelen visszavonulni. Következő napon Doda Traján császári százados 2 század határőrrel s egypár ezer oláh fölkelővel Resicza bányát támadta meg. E helyt Székelyi százados 1 század honvéddel s 400 főnyi resiczai nemzetőrrel védelmezte s az ellenséget visszaverte.

A bánya kerületért még több ízben folyt a harc a császári és a magyar csapatok közt. Végre is az utóbbiak a tulnyomó erő elől december végén Verseczre vonultak.¹⁾

A bánáti hadtest támadó hadművelete.

Damjanics strázsai győzedelme nem adta meg a magyarok hadműveleteinek az annyira szükséges lendületet. A bánya kerületért folyt apró harcokon kívül jóformán az egész november hónap tétlenül mult el.

E tétlenségnek okát abban találjuk, hogy a két különálló hadtest — a helyett, hogy egy — a hadszínhelyen működő fővezérlet alá helyeztetett volna, a kormánytól illetőleg a honvédelmi bizottmányból kapta a rendeleteket, hol tudvalevőleg egy katonai kapacitás sem volt beosztva.¹⁾ Természetes, hogy a szükséges erkölcsi súly hiányában, a jobb eszmék kivitele is csupán a kivánságok regiojában maradt. A csapatok nagy kiterjedésü elhelyezése mellett, minden hadtest önálló műveletre volt hivatva. Klapka György őrnagy november hónap vége felé osztatott be törzskari főnökül a bánáti hadtesthez. Emlékiratában mondja, hogy a hadtest a legjobb csapatokból volt összeállítva; a szerbeken kivivott győzelmét azonban nem birta kihasználni, mert a Tisza jobb partján levő magyar sereg által kellően nem támogatott. (Ezen hadtest az egész őszi és téli időt tétlenségben töltötte.) Ugyan ott említi, hogy: „A bánáti hadtest parancsnoka Kiss Ernő tábornok volt, az ország egyik leggazdagabb gavallérja, kinek nagy kiterjedésü birtokai épen a harctéren feküdtek. Ezeket megóvtalmazni nem kevésbé igyekezett, mint az ellenségnek ártani. Ezáltal ingadozóvá vált s csak ügygyel-bajjal lehetett az erélyes cselekvésre birni.“

A bánáti hadtest legjelesebb vezérei Vetter és Damjanics ezredes-hadosztály parancsnokok valának. Midőn Klapka Nagy-Becskerekre érkezett, Kiss tábornok Pesten vala. Vetter a helyettes hadtest parancsnok éppen ez időtájt készült el nagyobb szabásu támadólagos hadműveleti tervével, a mely szerint a a szerbeknek minden állását egyidejüleg medtámadván áttörni,

¹⁾ U. O.

¹⁾ Georg Klapka i. m. 2. 57. l.

az ellenséget Pancsova felé szorítani s ott egyesített erővel semmivé tenni volt a hadi cél.

A főhadoszlop Vetter parancsnoksága alatt N.-Beckerekről a tomaseváci hidfő ellen, egy második hadoszlop Kiss Pál őrnagy alatt Verseczről Temes-Miklóson (Nikolinczen) át az Alibunári tábor ellen, végül egy harmadik hadoszlop Maderspach alezredes parancsnoksága alatt Fehértemplomról a Karas melletti Ördög-hidja ellen volt irányítva. A kivitel november 30-ára volt kitűzve.

Egyidejűleg a bácsi hadtestnek a szerbeket szinlelt támadással minden ponton foglalkoztatni kelle, hogy ezek a Tisza balpartjára segítséget ne küldhessenek.

A N. Beckerekről Tomasevác ellen működő csapatok már november 28-án megkapták a parancsot, mely szerint az egyes oszlopoknak a távolság szerint indulniok kellett rendeltetési helyeikre. A csapatok Écskán, Zsigmondfalván és Lázárföldön gyülekeztek. Egy oszlop Zsigmondfalváról egyenest Tomasevácra irányított, hogy ott az ellenséget arcban lekösse. Ettől balra egy második oszlop nyomult elő, valószínűleg hasonló, vagy tartalék viszonyban leendő rendeltetéssel. Egy harmadik oszlop Lázárföldről Botosra irányított, hogy az ellenség jobb szárnya ellen működjék. A főoszlop pedig Écskáról Orlovátra indult oly célból, hogy ott hidat verve, a tomaseváci tábor hátába kerüljön, s ezen oszlop egy része az ott vert hidat megszállván, a megkerülő oszlop hátrálási vonalát biztosítsa.

A csapatok 29-éről 30-ára menő éjjel indultak gyülekező helyeikről, nagy ködben. Ezen köd nappal is oly sűrű vala, hogy 30 lépésre már elvette a kilátást. Így történt, hogy a csapatok eltévedtek s a Tomasevácra irányított oszlop is hosszas bolyongás után Orlováthoz jutott. A csapatok az éjt szabad táborban tölték, s miután következő napon sem szállott fel a köd, Vetter ezredes több órai várakozás után állomásaikra visszarendelte a csapatokat.¹⁾

A második hadoszlop, melynek Kiss Pál őrnagy alatt Verseczről Nikolinczen át Alibunárt kell vala megtámadni, Karlsdorfnál ugyan szétvert egy szerb csapatot; de midőn Alibunárról egy sokkal erősebb hadat látott közeledni, visszavonult Verseczre.

¹⁾ Gróf Leiningen-Westerburg Károly honvéd tábornok levelei és naplója 1848—1849. Fordította Marczali Henrik. 60—64. l.

Az Ördöghid-tábor megvétele.

November hó 30-án.

A 3-ik hadoszlop Maderspach alezredes vezérlete alatt — a 9-ik honvéd zászlóalj 5 százada, $\frac{1}{2}$ század szegedi lovas nemzetőr, 5 löveggel — összesen 1000 ember november 30-án reggel 4 órakor indult Fehértemplomból, hogy a Karas folyó jobb partján levő erősített szerbtábort megtámadja. A zárt sánc szemben volt az Ördög hidjával s Bobalics Péter százados parancsnoksága alatt 2500 ember 8 löveggel védelmezte. A Karas folyón átvezető hid (Ördög hidja) részben fölszedve, részben eltorlaszolta volt.

Maderspach alezredes a támadáshoz csapatát három oszlopba osztotta el. A főoszlop — a mely 3 honvédszázadból és a tüzérségből állott — a hid ellen nyomult, a baloszlop Palánkát szállotta meg, míg a jobb oszlop a Karas felsőbb folyásának tartva, a szerbeket megkerülendő vala.

A sűrű köd lehetővé tette, hogy a főtámadó oszlop észrevétlenül közelíté meg a hidat s reggeli 7 órakor hatalmas ágyutüzharcot indított a szerbek ellen, kik a hid mögött 2 6 fontos ágyut elhelyezvén, a hidat és a környező terepet hatásosan lőtték.

Ez ágyuharc alatt egy csapat honvéd áttört a hidon s a folyó jobbpartján magát befészkelte. Ezeket követte a többi s csakhamar mind a három század átjutott a jobbpartra s kétórai véres küzdelem után a megkerülő századdal egyetemben szuronyt szegezve rohanták meg a szerbek sáncait.

A hős vörössipkás honvédek rohamát nem állották ki a szerbek, de vad futással menekültek részint Pancsova felé, részben a Duna folyamon át Szerbiába. 3 ágyu, 8 lőszerkocsi, sok fegyver, stb. volt a magyarok hadi zsákmánya.

A szerbek 100 embernél többet veszítettek. A magyarokból 3 elesett, 9 megsebesült.

A bánáti hadtest támadó vállalatával egyidejűleg a bácskai hadtest az egész vonalon tüntetett. Komlosy őrnagy Ó-Becséről 4 század Ferencz-Károly gyalogossal, 2 század kunsági önkéntessel, 2 huszár századdal és 6 löveggel Tisza-Földvár ellen indult s a várostól $1\frac{1}{2}$ kilométerre fekvő Kálvária hegyet megtámadván, rohammal bevette.

Verbászról egy erős hadoszlop Szt.-Tamás ellen indult s annak sáncait egy ideig lövette, ezután visszavonult. Ó-Kérről a 8-ik honvéd zászlóalj a szőregi sánc ellen tüntetett. Utóbb, minthogy amannak segítség érkezett, e zászlóalj is visszavonult.

A tervbevett hadműveletnek, csupán egy jelentőségére

nézve legkisebb értékű eredménye volt az Ördög hid elfoglalása.

Hátránya ellenben, hogy ezen vállalattal a magyar vezérlét elárulta szándékát s a szerbek annál inkább erősíték állásaikat. Tomasevácztól a határőrök létszáma 3000 főre emelkedett. A szerbiánusok 500 emberrel szaporodtak s 15 ágyúval több helyeztetett el a sáncokon.

A támadó hadművelet ismételése.

Tomasevácztól megtámadása

5. december 5-én.

Kiss Ernő tábornok december elején N. Becskerekre visszakerült s Vetter haditervét elfogadván, Tomasevácztól újabb megtámadását december 5-ére tűzte ki.

E kis város a n. becskerekek-pancsovai főúton a Temes folyó balpartján fekszik. Itt ágazik el a pancsovai úttól délkeletnek az alibunár-verseczi, illetőleg alibunár-fehértemplomi út. E két — Tomasevácztól egyesülő hadműveleti vonalat a Temes folyó a városka nyugoti oldalán metszi s figyelemreméltó terep akadályt képez, viszonylag kedvező védvonalat nyújthat vala a déli — valamint az északi félnek.

Botostól Orlovátig a jobbpárt uralja a balpartot s meredeken esik a folyóra. Említett két falunál nincs hid. Tomasevácztól egy hosszú fajúrom hid köti össze a két partot s magas töltésen visz be az ut a városba. A jobbparton a hid előtti emelkedés nem csak a balparti mocsaras nedves talajt, de a Zsigmondfalva felé lejtősen rónaságba menő előterepet is uralja. Miért is ezen pont előnyösen alkalmas erősítésre.

Tomasevácztól észak-nyugoti arcvonalán a folyó, északkeleti oldalán a nedves talaj s távolabb a Berzava csatorna védi.

Mindezekből kitetszik e városka hadműveleti és harcászati jelentősége úgy a magyarokra, mint a szerbekre nézve.

Az említett emelkedésen ott, hol az emlékszórvan van,¹⁾ épült egy erős redoute, melynek előtte a terep alakja szerint kevésbé szabályos tört ollómű képezte a hidfő sáncot. Ez utóbbinak sikamát lövészárkok erősbitette, mely a botos-orlováti út árkával egybe esett. Ezen hidfő hosszabb műszaki munkálatok eredménye volt s tartós időre készült vala.

A balparton a folyó és a város közt az imént említett töltés út északi oldalán egy közepes fejlődésű tölgyerdőcske, míg a déli oldalon egy fiatal nyárfaerdő vala ültetve.

¹⁾ Radivojevic százados nyughelyét jelzi, ki 1788-ban a tomaseváczi hidat a török ellen védelmezte.

Knicsanin serege a Temes folyó mindkét partját tartotta megszállva. Az arcvonal védelmére szolgáló csapatok a redoutében és az előre tolt sáncokban, a többi csapatok a folyó balpartján a tölgy- és nyárfaerdőben táboroztak. Minthogy a tábor a városon át Orlovát felől megkerülhető vala, ez irányból is sáncok készítették.

A jobbparton a tábori őrsök a hidfőtől 1000×-re félkör alakban előre tolva végezték a biztosítást. A földéritő járőr-szolgálatot a tűzvonalbeli csapatok látták el.

A hátvonalat Tomasevác külső szélére tolt őrsök és járőrök biztosították. Knicsanin főhadiszállását a nyárfaerdőcskében sátor alatt tartotta.

Tomaseváczt Knicsanin parancsnoksága alatt: a németbánáti határőrezred 3. és 4. zlja — körülbelül 3000 ember, török szerbek (servián önkéntesek) 2000 ember, összesen 5000 ember 27 ágyuval tartotta megszállva. Ezeken felül Suplikátz tábornok a szerbek vajdája Pancsováról 2 század fegyveres polgárt indított Tomasevác felé. Ezek már a kora reggeli órákban indultak Antalfalváról, hogy Tomasevác védelmében részt vegyenek.

A magyar csapatok (a hadtest nagyobb része) december 4-én este Écskán, Zsigmondfalván és Lázárföldön gyülekeztek.

Ezen haderő 9 gy. zászlóalj 11 lovasszázad 30 lövegből állott, körülbelül 10000 főnyi létszámmal, a harcban tényleges részt nem vett — csekély nemzetőrséggel együtt.

A csapatok éjfél után három oszlopban indultak el a gyülekező helyről. A főoszlop: 5 zlj. 3 lov. század és 18 löveg Écskáról Orlovátnak tartott azon rendeltetéssel, hogy ott hidat ver s a csapat egy része a folyón átkelve, az ellenséget hátban támadja, míg a másik rész a Temes folyó jobb partján fölfelé haladva, a hidfő baloldala ellen fog működni.

A közép oszlop, mely 2 órával később indult Zsigmondfalváról: 2 zlj. 4 lov. század és 6 lövegből állott, a tomaseváci uton a hidfőnek tartott azon rendeltetéssel, hogy ott fejlődve, egyelőre lökörön kívül készülségi állást foglal.

A baloszlop szintén 2 zlj. 4 lov. század és 6 löveggel Lázár földről Botosra menetelt, hogy a Temes folyó jobb partján lefelé haladjon s a hidfőt ez irányból támadja meg.

Ezen kombinált támadás a főoszlop műveletére volt fektetve. A megkerülő oszlopnak kellett a támadást bevezetni s ezzel az általános támadásra a jelt megadni. Ezen oszlop reggeli 5 órakor érkezett Orlovátra s miután a Wasa ezred 3. zljának 4 (13—16.) századát a hidverés biztosítása céljából csolnakokon a balpartra átszállította, egyidejűleg Orlovát fölött $\frac{1}{4}$ órányi távolságban hozzá fogtak a hidveréshez.

A műszaki munkálatokat Asbóth százados vezette, ki annak előtte polgári mérnök volt Temesvárott. Ennek a hidverésben való járatlansága és a hidanyag hiányos volta miatt a hid reggeli 7 óra helyett csak délelőtti 11 órakor készült el; ennek folytán a megkerülő oszlop támadását akkor kezdte el, midőn a jobboldalon a hidfő ellen külön-külön intézett két támadást a szerbek már visszavertek.

Kiss tábornok, ki Vetter ezredessel és Klapka őrnagy hadtest vezérkari főnökkel a főoszloptól az arcvonalbeli csapatokhoz lovagolt, dél felé megunt a várakozást s futárt küldött Appel alezredeshez, hogy ez siettesse megkerülő harcműveletét. De mert ez még mindig késett, Kiss tábornok türelmét veszítve 24 löveggel megindította a tüzharcot a hidfő ellen azon reményben, hogy az ellenség figyelmét idevonja s lövegeit leszereli.

A helyett tehát, hogy a megkerülő csapat vezette volna be a harcot, az arcvonalban és a hidfő két oldalán egybegyűlt — most már főcsapat kezdette azt meg.

Kiss tábornok reményeiben csalódott. Mert a szerbek lövegei a jó földözékben keveset szenvedtek, holott a magyar tüzéségnek az előtöréskvésben sok vesztesége volt. E miatt méginkább türelmetlenkedvén, délután 3 órakor kiadta a parancsot a hidfő megrohanására. Rohamra a Máriássy féle (37. gy. ezred) zászlóaljja és a 10. honvéd zászlóalj jelöltetett ki. A roham oszlop élén Haragos hadnagy a Máriássy zlj. 200 önkéntesével tört előre. Minden önkéntes föl volt szerelve egy köteg szénával és a szükséges sánc szerszámmal, hogy a főárkot betemessek. E vitéz csapat a Máriássy és a 10. honv. zlj. által követve, az ellenség gyilkos tüze dacára előre tört s a vadászárkot elfoglalta, sőt a főárkokban is megfészkelte magát; többen megkísérték a mellvédre is fölkapaszkodni, de a szerviánusok handzsárral kezükben törhetlenül ellentállottak s a rohanók visszaverve, az országut árkaiban és a part meredélye alatt meglapultak, hogy földözzék magukat az ellenség puskatüze ellen.

Igy járt a Turszky féle osztály, majd utóbb a gróf Leiningen százados által vezérelt tartalék csapat is. Három ilyen rohamot vertek vissza a szerbek, melyeknél az a hiba is történt, hogy nem teljes erővel, de egyenkint intéztettek a hidfő ellen. Kiss tábornok — ki alól a lovat is kilőtték, — végre meggyőződött róla, hogy a hidfőt bevenni nem lesz képes, minek folytán a csapatokat lökörön kívül visszavonta.

E közben a megkerülő csapat: 2 zlj. 1 lov. század és 6 löveg, átkelt a folyón. A lovas század Ozora (Uzdin) felé rendeltetett a pancsovai ut megfigyelésére. A Don Miguel zászlóalj 1 százada rajvonalba alakult, ezt követte a Wasa zlj. 13. és

14. százada támcsoport, 15. és 16. százada tartalék viszonyban. (A Don Miguelek 2 százada úgy lehet a hidnál maradt vissza — míg a Wásák 2 százada a jobb parton az arcvonalbeli csapatoknál tartalék viszonyban nyert alkalmazást.)

A délután időszakában itt is megdördültek az ágyuk s megkezdődött a puska tüzharc ropogása.

Appel alezredes Tomasevác déli bejáratához érve, az ottani sáncot rövid tüzharc után első rohammal bevette. Vetter előadása szerint a benyomult csapatok minden elővigyázati rendszabály nélkül hatoltak be a városba s a katonák a házakban szerte élelmiszerek után kezdtek kutatni. Knicsanin e rendetlenséget észrevette — s minthogy Kiss tábornok támadó kísérleteit beszüntetvén, a főcsapatot lőköron kívül messze hátra vonta, — a hidfő-védőrség egy részét lövegekkel ellátva a tartalék csapat segélyére küldötte. Ezek a templomtérig érkezett magyarokat megtámadták. Ugyan ezen időben a pancsovai utra kitolt lovasságot is az Antalfalváról érkező 2 szerb század visszanyomta.

Minthogy a Temes jobb partján volt főcsapat működését beszüntette s onnan egy puska szó sem hallatszott többé, másrészt a megkerülő csapatot előlről megtámadták s hátban fenyegették a szerbek, — Appel alezredes a megkerülő oszlopot a városból kivonta s Orlovát felé hátrált. A pancsovai 2 század előnyomulása s emezek üldözése folytán a magyar csapatok szuronynyal törtek utat, hogy a hidat elérhessék és fölszedhessék.

E visszavonulás, mint nemkülömben a főcsapat hátrálása legtöbb veszteséget okozott a magyaroknak. E veszteség körülbelül 250 főre rugott. Mondják, hogy a szerbeknek is jelentékeny veszteségük volt.

A főcsapat visszavonulását gr. Leiningen százados fődözte s az ellenség ágyu és puskatüzében alig bírta embereinek csak egy kis részét együtt tartani.

Utánnnyomulással az ellenség nem üldözött s a magyarok zavartalanul gyülekeztek az écskai és zsigmondfalvi utakon, honnan esteli 6 óra tájban az egész sereg állomásaira vonult vissza.

* * *

Nyilvánvaló dolog, hogy a szerbek, nevezetesen a szervianusok, — kik a törököktől a védelmi harcnál szükséges hidegvért és szívóságot teljes mérvben örökölték — vitézül harcoltak. A tulsulyban volt magyarok annyi hősiesség s önfeláldozás dacára veszteséggel kényszerültek meghátrálni. Önkéntelenül ama gondolat ébred bennünk: tehát éppenséggel lehetetlen volt az erős állást bevenni?

Erre vonatkozó véleményünk az, hogy a tomaseváczi hidfő csak ideig-óráig tarthatta volna magát, ha a magyar hadvezérlés az ostrom művelet vezér eszméjét több szabatosággal, hidegvérrel és más erő elosztással, de mindenek fölött egyszerűbb kombinációval hajtja végre.

Az elkövetett hibák ezek: *a)* sok oszlopnak több irányból való központias előnyomulása, hogy az ellenséget ne csak megverjük, de el is fogjuk; *b)* ezen oszlopok támadása egy oszlopnak a sikerteljes működésétől volt függővé téve, mely ha megdül, a többi sem sikerülhet; *c)* ennek dacára a legfontosabb szerepre hivatott oszlop nem a legerősebb, de sőt a leggyöngébb; *d)* a hid késedelmes építése s ebből kifolyólag a hadvezérlésnek azon elhamarkodása, hogy a támadást az ostrom műveleti tervtől eltérőleg idő előtt s éppen a legerősebb helyen, az arcvonalon erőszakolta s *e)* az erőket részenként ismételve dobta harcba, végre *f)* hogy a működésbe lépett megkerülő oszlopot a főcsapat cserben hagyta.

Appel alezredes hadoszlopa könnyű szerével jutott a városba s egész a templomtérig hatolt. Föltéve, hogy ezen hadoszlop elég erős arra, hogy Tomasevácznak nyugoti szélét birtokba vegye, vajjon megállhat-e, sokáig tarthatja-e magát Knicsanin tartalék csapata s a hátba fogott hidfő? Ugy véljük nem. A város birtokba vételével a hidfő sorsa is dűlőre került volna. Azért ezen oszlopnak kell vala elég erősnek lenni, míg az arcvonalon egy lekötő csoportnak tüzéséggel bőven ellátva kellett volna működnie. Egyéb különítmények csak mellék részletei a hadművelet zavartalan végrehajtásának. Így a lekötő csoporttól egy kisebb különítmény Botosra küldendő, míg a megkerülő oszloptól szintén a legszükségesebb kikülönítés a hid megszállására vissza hagyandó, s a lovasság nagyobb része a pancsovai ut és Tomasevác környékének megfigyelésére lett volna utalandó.

Vezette volna be a harcot számos lövegeivel az arcirányba menő oszlop; azonban döntésre ne vállalkozzék addig, míg a megkerülő oszlop Tomasevácot nem bírja s azzal a szerb tábort két tűz közé nem szoritotta.

Magától értetődik, hogy a folyón való átkelésnek akadályba ütközni nem szabad s a megkerülő hadoszlop meglepő támadása döntő befolyással lehet vala az ostrom művelet kivitelére.

E vélemény csak tanulmány számba veendő; mert jól tudjuk, hogy elmúlt események fölött könnyebb tervezni, mint az ütközetben valamely szándék fölött határozni.

A tomaseváczi balsiker folytán Kiss tábornok most már Klapka őrnagyot bizta meg egy újabb hadműveleti terv elké-

szítésével. Klapkának az volt a szándéka, hogy egy kombinált támadás által a Bánátban a szerb haderőt egyszerre teljesen megtörje s a maradékot a Dunán át visszavesse.

A magyar főhadiszálláson egy Tomasevác ellen intézendő arctámadásról teljesen lemondtak s elhatározták, hogy a hadműveleteket az ellenség jobbszárnya ellen intézve Károlyfalva és Alibunárnál kezdik s a szerbek hadállását a Temes folyóig fölsodorván, Pancsovát veszélyeztetik s Knicsanint arra kényszerítik, hogy tomaseváci hadállását önként föladván, Pancsovára vonuljon vissza. A szerbek ezen végpontja ellen azután a bánáti összes magyar haderő központiasan előnyomul, hogy ott a döntő csatát vívja.

Ezen hadművelet támogatására a bácskai hadtestnek a Ferencz-csatorna mentén és a római sáncok ellen kell vala tüntetnie.

December 11-én a Bánátban minden hadoszlop rendeltetése szerint a kiinduló ponton vala, s 12-én a támadó hadművelet a következő intézkedés szerint indult meg:

1. Damjanics ezredes 2 zlj. gyalogságot, 3 lov. századot és 8 löveget egyesít Verseczen. A környéket a hadosztály visszamaradó részeivel Maderspach alezredes Fehértemplom parancsnoka biztosítandja, ellenben Damjanics az egyesített haderővel december 12-én Ulmán, Temes-Miklóson át Károlyfalvára s onnan az ellenség kiszorítása után Alibunárra nyomul, hol a Zichifalváról érkező Gergely őrnagy hadosztalypával egyesül. 13-án menetét Ilánca és Jarkovácson át folytatja s a N. Becskerek felől a tomaseváci hidfő ellen nyomuló főoszlop értesítése után a tomaseváci hadállást hátban megtámadja.

2. Gergely őrnagy december 11-én 2 zlj. 2 lov. század és 4 löveggel Zichifalvára, 12-én Szt-Jánoson át a Verseczről érkező hadosztalyp támogatása céljából Alibunárra nyomul, oda csatlakozik s kötelékben marad a hadtesttel való egyesülésig.

3. A bánáti hadtest többi csapatai egyes különítmények leszámításával, melyek Perlasztól Török-Becséig a Tiszát megfigyelik, — december 12-én este N. Becskerekről két oszlopban utra kélnek s az erősebb oszlop még azon éjjel Ernesztházát, míg a gyöngébb Zsigmondfalvát szállja meg. 13-án mindkét hadosztalyp ágyulótávolságban a tomaseváci hidfőig nyomul s ezen állásában Damjanics támadását bevárja.

Mindezekből kitetszik, hogy a hadművelet megoldásában Damjanics hadosztalypának jutott a vezérlő feladat.

A kikülönítések és visszamaradó legszükségesebb helyőrségek leszámítása után a zsigmondfalvi és ernesztházi hadosztalypok ereje 5 zlj. 8 lov. század és 26 lövegből állott.

Károlyfalva és Alibunár megvétele

december 12-én.

Alibunár mezőváros az által nyert fontosságot, hogy a n. becskerek—tomasevác—verseczi, illetőleg fehértemplomi utat a pancsova—temesvári ut Alibunáron keresztezi.

Ezen felül a környező terep különleges alkotása e helynek műszaki erődítéssel kapcsolatban szívós védelemre való alkalmasságot nyújt.

Alibunárt délnyugati oldalán a kincstári homokpuszták, a deliblati futóhomok tenger, észak-keleti oldalát a verseczi nagy kiterjedésű vizes rét fődí. E kietlen terület a magyar szabadságharc idejében a hadműveletet jóformán az utvonalakra szorította.

A fensikszerű homokpusztaság északi széle meredek oldalakkal esik az 50—60 méterrel mélyebben fekvő nedves rét sík területébe. — A hegyoldal szerű lejték csakis egyes lövészek által mászhatók kapaszkodással. Alibunár a meredek oldalak lábánál fekszik. A magaslati részen néhány szilárd épület, szőlő és gyümölcsös kertek valának. A községtől délnyugatra emelkedő párkányzatot a szerbeknek a császári hadtest parancsnokság rendelkezése folytán három redouttal kellett vala megerősíteni s ezeket lövész árkokkal egybe kapcsolni.

Mi készült el a tervbe vett sáncokból, arról tudomásunk nincsen. Hogy azonban az alibunári szerb tábor meg volt erődítve, ahhoz kétség nem fér.

Az erődített tábor keleti bejáratát a magaslat mentén Károlyfalva fődí. A szerbek tehát oda egy erős különítményt toltak s az alibunári és pancsovai utak fődözésére egy-egy zárt sáncot építének.

Károlyfalvát Baraics főhadnagy parancsnoksága alatt 1 zlj. német bánáti határőr, Alibunárt Joannovics százados alatt 3 zlj. pétervárad határőr — s ezen felül több szerb fölkelő 16 löveggel — tartotta megszállva. Ezek összes létszámát 5000—6000 főre teszik.

December 10-én este a Wasa 3. zlj. és a 10. honv. zlj. N. Becskerek felől előfogatokon szállítva, az oda beosztott 2 lov. századdal és 4 löveggel Gergely alezredes parancsnoksága alatt Zichifalva közelében megérkezett. A községet szerbek tartották megszállva. Gergely alezredes Czilich századost utasította, hogy a Wasa zlj. 2 osztályával, $\frac{1}{2}$ század huszárral és 2 löveggel támadja meg s foglalja el a falut.

Czilich százados rövid ágyuzás után 4 század gyalogságát rohamra vezette s Zichifalvát elfoglalta. A szerbek — 3 ágyut visszahagyva — Alibunárra menekültek.

A 10. honv. zlj. Zichifalván megoszlott. 3 század ugyan is gróf Leiningen százados alatt 11-én utját — szintén előfogatokon — Verseczre folytatta s ott Damjanics ezredes parancsnoksága alá lépett.

December 12-én Gergely alezredes hadoszlopa:

Wasa zlj.	6 század
10. honv. zlj.	3 „

Összesen 9 század

gyalogság, 2 lov. század és 4 löveggel indult Zichifalváról Alibunár ellen.

Ugyanaz napon Damjanics ezredes hadoszlopa:

3. honv. zlj 3 százada	} a híres vörös- sipkások
9. „ „ 4 „	
10. „ „ 3 „	

Összesen 10 század gyalogság, 2 lov. század és 7 löveggel indult Verseczről Károlyfalva ellen. — Ez 6 órai gyalog menet.

Damjanics hadoszlopa déltájban érkezett Károlyfalvához, hol a szerbeket a zárt sáncban és a falu keleti arcvonala előtt találta. Az ezredes Gergely hadoszlopára való számítás nélkül haladéktalan elrendelte a támadást, melyet a lövegek tüzharcza vezetett be. — A 3. és 9. zlj. századai 1-ső harcpontra, míg a 10. honv. zlj. 3 százada balszárnyon kívül tartalékba helyeztetett. A harc folyama alatt a 3. és 9. honv. zlj. arcban támadt a falu ellen, míg a 10. honv. zlj. századai Leiningen százados alatt — a falut délről megkerülve — az ellenség hátrálási vonalára irányították.

Leiningen a terephullám által földve nyomult elő, hogy a falu déli oldalán betörjön. De mert itt a szerbek a pancsovai utat földő sáncból 2 löveget irányítottak ellene, 2 századdal tehát a sáncot arcban támadta, míg 1 századot észak-nyugati irányban megkerülésre rendelt ki.

A szerbek az egész vonalon kartácsal fogadták a magyarokat. Ezek azonban szuronyt szegezve hősiességgel törtek a sáncokba s azokat elfoglalván, a faluba követték a hátrálókat. Minthogy Leiningen az utját álló sáncot szintén elfoglalta, 2 századdal ugyancsak a faluba tört s a szerbek visszavonulását fenyegette. Utóbbiak 2 órai véres harc után rendetlen futással menekültek Alibunárra. 7 tisztjük és 300 katonájuk esett el a küzdelemben¹⁾ míg a magyarok legföljebb 10 halottat és 25 sebesültet vesztek.

¹⁾ „Egyetlen egy udvarban“ — írja Leiningen naplójában — „harmincöt embert és egy tisztet koncoltak fel embereim, kegyelmet senki sem kapott.“

Időközben Gergely alezredes is Alibunár alá érkezett hadoszlopával s azt ez irányból megtámadta. De most a tulerős szerbek visszanyomták, miért is Damjanics megérkeztéig védelemre szoritkoztak. Utóbbi Károlyfalva elfoglalása után haladéktalan Alibunárra nyomult. Hadoszlopának felét a magaslaton délnyugati irányban a pancsovai ut felé különítette ki, míg a másik felével az alibunári utra térve, a mezőváros délkeleti bejárata felé tartott, hogy Gergely csapatával együtt támadjon. Ez utóbbi most újból támadásba ment át s ehhez a Wasa zászlóalját Alibunár észak-nyugoti bejárata ellen irányította.

A szerbek a Károlyfalváról odamenekült bajtársaktól értesültek a szerencsétlen harc lefolyásáról s a félelmes vörös siphások előnyomulásáról.

Két tűz közé szorulva, menekülésre gondolt mindenki s az alibunári tábor szerb hada ellentállás nélkül, rendetlen csoportokban vad futással Pancsova felé tartott. A Würtemberg huszárok 2 százada üldözte a menekülő hadat s több sikerült rohamával teljes vereséget okozott a szerbeknek, kik 2 löveget, több mozsárt, zászlót, lőszerkocsit és számos puskát hagytak vissza. E két ütközetben a szerbek 4—500 embert, a magyarok alig 100 embert veszítettek.

Minthogy Alibunárt a magyarok fölégették, a csapatok szabad ég alatt táboroztak s következő napon Damjanics az egyesített két hadoszloppal Iláncsán át Jarkovácra menetelt.

A szerbek rajtaütése Jarkovác ellen

december 14-én.

(I. a 4. és 5. számú vázlatot.)

A n. becskerek-i főhadiszállás hadműveleti terve szerint december 13-án a hadtestnek Ernesztházára és Zsigmondfalvára irányított csapatai ágyulövés távolságban a tomaseváci hidfőig nyomulnak s ezen állásban kell vala bevárniok Damjanics támadását. Ezen csapatok 13-án este nagy félkörben övezték a hidfőt s Botoson volt a főhadiszállás. Mint tudjuk Damjanics csak 13-án indult Alibunárról s délután 4 óra tájban érkezett Jarkovácra.

A Károlyfalva és Alibunárnál szétvert szerb hadak Neudorfnál gyülekeztek. Suplikátz tábornok szerb vajda maga vette át a parancsnokságot s 13-án délután az egész sereg együtt vala.

Suplikátz helyes érzéssel belátta azt, hogy Knicsanin egy győzelmes sereg által hátba támadva, illetőleg két sereg által közre véve, magát nem tarthatja. Ebből kifolyólag elhatározta, hogy Tomaseváczot kiüríteti s Knicsanint magához vonja. Ez

által a szerbek hadereje körülbelül 10000 emberre és 20 lövegre szaporodott vala — Damjanicssal szemben, a ki egyre-másra alig 4000 emberrel és talán két üteg ágyuval rendelkezett.

A magyar csapatokat a jarkováczi nép nagy vendégszere-ttel fogadta s a katonákat főleg borral és pálinkával vendé-gelte. Damjanics Botosra átrándult, hogy Kiss tábornokkal meg-beszélje a Tomasevác ellen intézendő támadás részleteit.

A jarkováczi rácok tulságos barátsága gyanussá lőn az által, hogy az embereknek annyi bort és pálinkát adtak, a mennyit csak megbirtak inni. Midőn Damjanics visszaérkezett, megparancsolta, hogy minden század előljáró századosának lakása előtt a szabadban táborozzék.

Az előőrsöket a 9. honv. zlj. állította ki. A lövegek és podgyász kocsik a főtéren a templom táján voltak elhelyezve. Margiticzán a csatorna ottani átjáróját egy különítmény szállotta meg, ellenben Jarkovác mögött a hidat a magyarok nem szál-lották meg. A csapat a nagy menet folytán fáradtan pihent le.

Damjanicsnak nem volt róla tudomása, hogy a szerbek vert hada Neudorfnál gyülekezett s az ő seregét veszélyezteti. Gondja Tomasevác felé irányult.

Suplikátz délután 4 órakor indult Neudorfról Lajosfalván át Szamosra, hogy ott az éj folyamán Knicsanin seregével egyesüljön. Neudorftól Szamosig 26 km. A sereg éjjeli 10—12 órakor érkezett Szamosra, hol aztán az egyesülés akadálytalanul megtörtént Knicsaninnal, ki esteli 7—8 óra tájban vonult el Tomasevácrról s a magyar csapatok megfigyelésére 100 embert és 2 löveget hagyott a hidfőben.

Szamosról Jarkováczig 2 óra járás. Suplikátz ez utóbbi község lakóitól tudta meg, hogy a magyarok ott táboroznak s hogy az összeköttetés Kiss tábornok seregével Neuzinán át helyre van állítva. Suplikátz Szamoson adta ki a rajtaütés végrehajtására az intézkedést, mely következő vala:

Joannovics Péter százados 2 század péterváradi határőrrel s $\frac{1}{2}$ század jarkováczi fegyveressel (Putnik Pál nemzetőr hadnagy alatt) a Jarkovác és Margiticza közé eső erdőcskére nyomul s azt egy századdal megszállja, míg a többi erővel Jarkovác felé fordul s a falu szélét a csatorna mentén észrevétlenül fogja megszállani. Putnik hadnagy egy cspat lövészzsel ugyanott tovább kuszik s a Berzava csatorna fahidjánál állást foglal.

Lazics főhadnagy 2 század német-bánáti határőrrel az ellenség jobbszárnyát megkerülve, mint a másik osztag, szintén a falu északi szélét a hidig s ez utóbbit is megszállja oly célból, hogy a két csoport az ellenségnek kitörését s a csatornán át való menekülését, valamint a hidon át csak egy lövegnek is átszállítását megakadályozza. Ebből kitetszik, hogy

a lakósok még azt is tudatták Suplikátzzal, hogy Jarkováczmögött a hidat a magyarok nem szállták meg.

Az arcvonalban a falu déli széle ellen a német-bánáti határőrök 3. és 4. zlja. élén a csatárláncot kepező szerviánusokkal — képezik az 1-ső harcvonalat Knicsanin parancsnoksága alatt. 2 illir-bánáti zlj. a 2-ik harcvonalat. 3 pétervárad határőr zlj. Joannovics Mihály parancsnoksága alatt képezi a tartalékot.

Ez utóbbi a Tomasevácra vezető ut mögött levő magaslaton maradt — valószínűleg oly célból, hogy azon esetben, ha a rajtaütés nem sikerülne, a magyarok ellen lökemét fogadja s övéinek hátrállítását fődözze.

A szerbek éjfél után 3 órakor kezdték meg a támadást. Korom sötétség volt.

Knicsanin megrohanta az előőrsoket s azokkal egyidejűleg nyomult a faluba. A meglepett magyar csapatokban — mire fölocsudtak — nagy zavar állott be. A lakósok a szerb hadak betörésével mintegy varázsütésre fegyvert ragadtak s a gyülekező magyar csapatokat padlásról, ablakból, egyéb emelkedett helyről lövöldözték. Körülbelül $\frac{1}{2}$ órán át az egyesek és csoportok önvédelmében iszonyu handzsár és szurony harc fejlődött ki. A bizonytalan sötétségben ide-oda gomolygott minden.

Damjanics ezredes Kiss Pál őrnagygyal a vörös sipkás 9. honvéd zlj. parancsnokával és gr. Leiningen századossal tölté az éjt egy szobában. Midőn a harcizaj fölriasztá őket, Damjanics erőteljes nagy hangja kikiáltott a szabadba: „fegyverre“!

Leiningen százados, ki felöltözve aludt, rögtön kisietett az előtérre, hol éppen 3 százada sorakozott. A házakból mindenfelől füttyülő golyók különösen a lovasságot ejték nagy zavarba, mert ez sehol sem talált fődözéket. 20 darab huszárló megvadulva a szerbek 2-ik harcvonalaiba vágatott.

Mihelyst Leiningen 3 százada sorakozva volt, mindegyiket más-más utcába irányította, hogy a netán betört ellenséget kiszorítsák. Egyik századával ő maga ment, a midőn szemközt egy sötét embertömeget pillanta meg, mely az eligazítás után 70—80 lépésről két ösztüzet adott ellene, azonban a század szuronyrohama elől megfutamodék.¹⁾

Ez alatt történt, hogy Damjanics a Wasa 3. zljjal, a 9. honv. zlj. egy részével és 4 löveggel kivonta magát a faluból s a Berzava csatorna hidján szerencsésen átkelve a csapatot újból sorakoztatta.

¹⁾ Jellemző, hogy a két ösztüz csak egy embert sebesített meg — könnyen Leiningen századából. És mégis a század megakart futni, a midőn Leiningen odakiált embereinek: „ne félj magyar, szuronyt szegezz rajta!“ s az emberek lövés nélkül rohantak vitéz parancsnokuk után s elüzik az ellenséget.

Reggeli 4 óra tájban egy huszárt menesztett Damjanics Kiss tábornokhoz egy levélkével, melyben jelenti, hogy kénytelen volt a faluból visszavonulni s a lövegek egy részét az ellenségnek hátrahagyni. De napfölkeltével újból elő akar nyomulni s mindent jóvá tenni.

Damjanics azonban nem várta meg a napfölkeltét; de mihelyst csapata rendezve volt, átgázolt a csatornán, mert a hid már akkor a szerbek kezében volt s betört a faluba, hogy a szerbeket abból kiverje.

Leiningen százados az imént említett roham után kapta azon jelentést, hogy 6 löveg még ott áll a téren és nem bír átjutni a hidon. Ennek folytán a századot egyik tisztjére bizta, maga pedig néhányad magával a lövegekhez sietett. A téren minden legnagyobb zavarban volt. Czilich százados a Wasa zjl. parancsnoka (talán kevés emberével), a vitézségéről ismert Földváry százados és Aschermann százados, most már Leiningennel együtt buzdíták a tömegekben álló honvédeket. Mind hasztalan. Az emberek, kik Strázsát, Károlyfalvát, Alibunárt annyi vitézséggel foglalták el, most elveszték bátorságukat s mit sem lehetne velük kezdeni.

Az ellenség a hidhoz vezető utat jobbról-balról már megszállotta s a magyar csapatok visszavonulását elvágja, ha nem sikerül a megszállott házakat visszafoglalni. Nagy nehezen egy támadást kíséreltek meg; de egy tiszt és egy ember eleste újból elvette a csapat bátorságát. Ez események a főtéren történtek.

Ez alatt a magyarok jobbszárnyán, vagy is a falu nyugoti részében Damjanics fölvette a harcot a szerbekkel. A harcizaj a főtérré hallatszott s onnan mind messzebb és messzebb eltávolodék.

Ezen körülmény az említett három századost arra indította, hogy tovább ne erőszakolja a hidon való visszavonulást, de más uton iparkodjék kitörni a szabadba.

Miután néhányszor lőttek kartácscsal, az ágyukat gyorsan elindíták két oldalon a gyalogság sűrű sorfala közt a falu keleti kijárata felé. (Ezen ágyukról vélte Damjanics, hogy az ellenség kezébe estek.) Bár folyton golyózáporban haladtak, szerencsésen eljutottak a falu széléig; de ott már oly heves tüzeléssel fogadták a szerbek, hogy egyszerre minden megakadt. Természetes, mert az utcában fejlődni nem lehetett s a falu keleti szélén az árkot megszállva tartá az ellenség.

Mindazáltal sikerült a honvédeket rohamra vezetni s az ellenséget az árokból kiüzni, onnét oly heves tüzelést indítottak a szerbek ellen, hogy ezek vad futással menekültek Dobricza felé. Mihelyst a magyar csapatok a szabadba értek, a még

nehány pillanat előtt bátortalan legénységre nem lehetett rá ismerni; mindenkit friss bátorság szállott meg.¹⁾

Midőn a magyarok körülbelül 500 lépésre valának a falutól, az összekeveredett osztagokat rendezni kezdték. Ezekről jobbra (tehát a magyar jobbszárnyon) javában folyt a harc, balra teljes csönd vala, a miből a sötétségben következtetni lehet, hogy ezen csapat a szélső balszárnyon van. (A jarkováczi-margiticzai uton)

Előfelé körülbelül 800–1000 lépésre a jarkováczi szőlő-hegy terült el. Ezt az ellenség megszállva tartotta. Leiningen 2 századot küldött oda; ezek csakhamar kiverék onnan az ellenséget. Most Leiningen jobbra Kiss őrnagygyal kereste az összeköttetést. Oly sötétség volt, hogy bár a golyók sűrűn füttyültek, nem lehetett kivenni, hogy hol van a tüzelő ellenség. Csak az volt feltűnő, hogy az ütközet a jobbszárnyon mindjobban távolodik a falutól.

Midőn kissé szürkülni kezdett, Leiningen csapataival nem a szélső balszárnyon, de annak jobb területén szélről a falu felé találta magát. A balszárny csatavonala végtelenül elvult nyulva a messzeségbe, míg a szerbek nagy távolságra gyors hátrálásban valának. De nem volt kéznél lovasság, melylyel a futókat üldözni lehetett volna.

A falu északi oldalán erős puskatüz hallatszott. A hid környékén volt ellenséges csapatokat az ott levő magyar csapatok körül vették. A szerbek most nagy tömegekben menekültek ki a faluból Szamos felé; mert a Berzava tulsó partjára húzódtott magyar csapatok is — hallván, hogy a harc távolodik — visszatértek s megtámadták a faluban volt ellenséget.

Lovasság hiányában a balszárnyról egy század gyalogság vette őket üldözőbe. Egy második raj, körülbelül 60 ember tör most ki a faluból s a magyar balszárnyak tart. Ezek Putnik hadnagy alatt péterváradí és német-bánáti határőrök, kik a Berzava hid tájáról üzettek el.

Ezek ellen honvédek és Wasa gyalogosok fordultak. Tízet közülök lelőtték, a többiek oly gyorsan futottak, hogy a magyarok nem bírták őket utólni. A magyar szélső balszárnyon még

1) Gróf Leiningen naplójában az éjjeli harc lélektani benyomását a magyar csapatokra, mesterileg ecseteli. A vitéz magyar katona annyi hősiesség után a zárt faluban minden irányból, sőt még a magasból is lövetve — mint csapdában a vad — elveszti bátorságát s tehetetlenül gyáva lesz. S egy — a parancsnoktól kellő időben ügyesen odavetett pár szó — mi hogy szalad a rác — elhiteti a tömeggel a sötétségben, hogy a rác valóban szalad, s most szurohnyt szegezve vakon rohan az árok parton tüzelő ellenségre s állásából kiveri. A midőn pedig a csapat kiér a faluból, minden új életre ébred, visszatér az önbizalom, a bátorság, a vitézség az imént gyáva katona lelkébe s tűznek-viznek rohan, hogy ellenét legyőzze.

egy menekülő század grancsárt a vörös sipkás honvédek fölkoncoltak.

A rajtaütés kezdő szakában, midőn Knicsanin az első harcvonallal betört a faluba, szerviánusai 2 6 fontos ágyut vettek el a magyaroktól s diadal ittasan vonszolták magokkal.

E közben Damjanics sorakozott csapataival átgázolt a csatornán s a szerbek első harcvonalát megrohanván, a faluból kiszorította. A szerbek 2-ik harcvonala, Bessarabics főhadnagy zászlóaljának kivételével, mely állva maradt, futásnak eredt. Suplikátz tábornok odasietett, hogy a rendet helyre állítsa. Mind azáltal Knicsanin a tartalék késedelmes elővonása miatt csapatainak egy részével hátrálni kényszerült, míg a másik rész nagy fáradsággal vonszolta a két löveget. Utóbb e két ágyu a magyarok kezébe esett.

Hajnali szürkület után, mire kivirradt, Damjanics csapatai a falu déli oldalán szemközt a meghátrált szerbekkel, harchoz fejlődve valának. Suplikátz a tartalékot vonta előre, hogy a hátrálókat fölvegye és fölváltsa.

Ez alatt a magyar balszárnyon aggasztó hírek keringtek. Hogy Damjanicsot orozva megölték s hogy Kiss őrnagy a 9. honv. zlj. parancsnoka elesett.

Leirhatatlan volt azonban a külön szakadt csapatok öröme, midőn a rémes éjjeli harc után egymást életben s győzedelmes viszontlátásban találták.¹⁾

A szerbek Szamoson át Lajosfalvára vonultak vissza s utközben vonult be a hadtesthez Joannovics Péter százados Margiticza felől ama századdal, mely a Jarkovác és Margiticza közt levő kis erdőt tartotta megszállva. Lazics főhadnagyról, ki nyugatról került meg a falut, a harc alatt semmi hír nem volt. Midőn a hadtest Lajosfalván pihent, akkor vonult be két századával.

Suplikátz hátráló seregét utóbb a Würtemberg és Hannover huszárok 2 százada vette üldözőbe. Midőn már a szerbek teljesen elvonultak, Damjanics összegyűjté az éjjeli harcban kimerült seregét s délig pihentette. A magyarok az áruló Jarkovácot fölprédálták és fölégették.

A szerbeknek e harcban 350 katonájok, a jarkováczi lakosoknak 150 emberük esett el s legalább is ugyanannyi megse-

¹⁾ Gróf Leiningen a nemes jellemű hős katona, ki az éjjeli harcot megkapó közvetlenséggel rajzolja, meghatóan írja le a bajtársak viszontlátását. Csak kevés embernek nem lábadt könybe a szeme. Nem lehetett mást hallani — írja naplójában — mint „testvér, te élsz, hála Istennek, azt hittem meghaltál”. Damjanics tárt karokkal sietett Leiningenhez s fölkiáltá: „Édes Leiningenem, Istenem, de megsirattalak”. A magyar sereg támadó műveleteinek adatait jelentékeny részben Gróf Leiningen levelei s naplójából vettem. Id. m. 65—92. l. Továbbá Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers. Klapka Gy. sat. már idézett munkákból.

besült. Összes veszteségük tehát 1000 főre tehető. A magyaroknak 150 harc képtelenből 30 halottjuk vála.

Damjanics délután indult seregével Neuzinára, hol is a Temesen átkelve, délután 5-órákor Szárcsánál egyesült a hadtesttel. Hajnalban, midőn Damjanicstól a huszár Kiss tábornokhoz beérkezett s ez utóbbit tájékoztatta a helyzetről, Kiss tábornok a csapatok egy részét Appel alezredes alatt a tomaseváci hidfő megszállására rendelte ki s parancsot adott, hogy egyetlen lövést sem szabad tenni.

Hajnalhasadtakor benyomultak a hidfőbe, de azt elhagyatva s a Temes hidját fölszedve találták. Figyelemre méltó körülmény, hogy a főhadiszálláson a magyar csapatoknak a hidfő körül félkörben történt elhelyezése dacára Knicsanin elvonulásától s a Temes hid fölszedéséről csak a hidfő elfoglalásakor nyertek tudomást.

Most a sereg Ernesztházán át Damjanics segélyére indított. De már utközben jött a kedvező hír, hogy a szerbek nagy veszteséggel visszaverettek.

* * *

Ezek után álljunk meg egy pillanatra, vessünk egy futó pillantást a lefolyt hadműveletekre, hogy azokkal önmagunknak beszámoljunk. A nagybecskereki főhadiszállás hadműveleti terve szerint a bánáti hadtest ottani részeinek december 12-én Zsigmondfalvára és Ernesztházára, 13-án pedig ágyulövés távol-ságon kívül nagy félkörben a tomaseváci hidfőhöz kell vala előnyomulniok.

Damjanics ugyancsak 12-én indult Verseczről, még az nap elfoglalta Károlyfalvát és Alibunárt. 13-án folytatta utját Tomasevác felé s a nagybecskereki csapatok ugyan az nap estét s a reá következő éjjelt a hidfővel közvetlenül szemben töltötték vala. Ebből következik, hogy a hadműveleti terv december 13-át vette kilátásba, hogy Damjanics Tomasevác alatt megérkezik s a hidfő két oldalról támadható leszen.

Versecztől Alibunárig 32 km. 8 óra gyalog menet. Közben Károlyfalvát s magát Alibunárt is el kell vala foglalni a magyar csapatoknak. Helyes számítás mellett az ellenséget is jódarabon üldözni s a győzedelmet — ha meglesz — kizsákmányolni kell.

Ennyi művelet bizony nagyon elég egy napra s a csapatot jól tartani és pihentetni szükséges, hogy „az ember és anyag kimélése“ elvének megfelellessünk s a hadműveletet a győzelem reményével folytathassuk. Damjanics serege tehát okszerűleg csak a következő napon folytathatta utját Tomasevác felé.

Alibunártól Tomasevácig 40 km. 10 óra járás. Ha a

sereg reggel 5 órakor indul, kedvező viszonyok közt délután 3 órakor étlen, szomjan s kimerülten érkezik Tomasevác alá, hol védművek, mögé bujt pihent erejü ellenséget kell megtámadni s állásából kiverni. Ugy tetszik, hogy e számítás a főhadiszállás figyelmét elkerülte.

Ezen körülmény indithatta Damjanicsot arra, hogy Jarkováczig meneteljen s következő nap egy kis menet után támadja meg Tomasevácot. Jarkováczig azért, hogy onnan Botos felé az összeköttetést könnyebben helyre állítsa s Margiticza és Jarkovác megszállása által a főcsapattal való egyesülést minden esetben biztosítsa. Erre és más eshetőségre való tekintettel Kiss tábornok Neuzina mellett a Temesen hidat veretett.

Midőn a hadtest főhadiszálláson a hadműveleti terv elkészült, Kiss tábornok és vezérkari főnökének szemei előtt Tomasevác föltétlen elfoglalása lebegett, hogy a szerbek legerősebb állásukból kiűzessenek s hogy N.-Becskek és környéke a szerb tábor nyomása alól fölszabaduljon.

Ha Damjanics Alibunár elfoglalása után Pancsovára követi a szerbeket s e helyet elfoglalván abban magát befészkei, vajjon megmarad-e Knicsanin tovább is Tomasevácson? Nem. Avagy nem volt elég erős Damjanics serege e hadművelet kivitelére a demoralizált szerb csapatokkal szemben?

A hadműveleti terv változatlan kivitele folytán a szétvert hadak újból gyülekeztek s alkalom adatott a szerb fővezérletnek arra, hogy a saját különvált haderőket egyesítse s a szétválasztott magyar hadakat egyenkint s egymás után megtámadja és megverje.

Szerencsére az ehhez szükséges erkölcsi fölény hiányzott a szerb hadseregben. A bánáti hadtestnek két irányból való koncentrikus hadművelete, alapjában véve nem mondható kedvező eszmének; mert ha tán az egyenkinti megveretés lehetőségét el is kerüli, a hadművelet által elérni kívánt siker (ha valamelyik szerb hadálláson megakad) kérdésessé válhatott volna. S ha már két irányból nyomulnak elő, azon sereget, melynek az oroszán részt osztjuk oda, föltétlenül erősebb legyen annál, a mely tulajdonképen egyebet sem tesz, mint N.-Becskeket és környékét fődözi. Utóbb a két hadosztály egyesült Szárcsánál. Miért nem nyomultak Pancsova felé, azt bajos megindokolni.

Ezzel szemben Suplikátz tábornok hadművelete elismerést érdemel. Hogy siker nem koronázta, az a hős Damjanics elszánt határozottságán, a magyar csapatok és vezérek vitézségén s a szerb hadsereg alvezéreinek (Knicsanint emeljük ki) fogyatékos voltán mulott. A rajta ütést tulajdonképpen az 1-ső harc vonal hajtotta végre Knicsanin parancsnoksága alatt, a megkerülő osztagokkal. A 2-ik harc vonalnak csupán annyi szerepét tudjuk,

hogy a magyarok előtörése folytán megfutott. A 3-ik harc vonal fölvette a futókat.

A magyar seregben a földéritő és biztosító szolgálat fogyatékos vala. Hírszerző lovas járőrök Tomasevácz, Uzdin (Ozora), Szamos és Dobricza felé nagyon jó szolgálatot tettek volna. A lovasság elég pihent vala, hogy e szolgálatot elláthassa. Álló őrsök egyedül nem biztosítanak.

Volt-e valamely riadó intézkedése vagy ütközetterve a jarkováczi magyar vezérletnek megtámadtatás esetén, — azt nem tudjuk.¹⁾

Ugyan ezen hadművelet időszakában a bácsi hadtest tétlenül maradt. Bár a két hadtest párhuzamos hadművelete helyett célirányosabb lett volna a bácskai csapatok jelentékenyebb részét a bánáti hadtestnek átszolgáltatni, míg a Tisza jobb partján védő magatartásban maradt volna a magyar vezérlet. Magában ezen körülmény a közös főhadvezérlet hiányát kézzel foghatólag mutatja. Habár a jarkováczi lakósok árulása, mint nem különben a fajharcot jellegző viszonyos pusztítás, érthetővé teszi a magyar csapatok elkeseredett bosszu szomját, mind az által káros hiba volt a magyarok részéről, hogy Jarkováczt és Tomaseváczot is föléggették. Mert eltekintve a humanismustól, a ki háborút akar viselni érdekében áll, hogy seregei lakott népes vidéken mozogjanak. Lakatlan romok közt tanyázni, s a csapatokat táplálni bajos dolog.

Kiszámíthatlan előnyöket nyújthat vala a magyaroknak, ha Kiss tábornok csapataival Neuzinán át Jarkovácot érintve Szamosra s onnan Pancsovára nyomul hadtestével.

Hogy ez nem így történt, a szerbek időt nyertek. Szétzülött hadaik s a felkelő néphad újból gyülekezett s Suplikázt vajda megkeresése folytán Karagyorgyevics Sándor szerb fejedelem újabb segély csapatokat küldött át a Dunán, minek folytán a szervianus had Knicsanin parancsnoksága alatt 10—12000 főre emelkedett.

Helyzet. Újabb terv.

Előnyomulás Pancsova felé. Neudorfi harc.

A Temes folyó jobb partjára visszavont magyar hadtest december 14-én a következő tagozódással irányított laktáborba: jobb szárny Ecska és Zsigmondfalvára, — közép Lárzáföld és Ernesztházára — balszárny Szárcsa és Szécsánra. A tarta-

¹⁾ A jarkováczi rajtaütés napját illetőleg a följegyzések eltérők. E munka írója Klapka György őrnagy hadtest vezérkari főnök hadműveleti tervében s annak kivitelében megállapított napot fogadta el s az utóbb kiadott „Emlékirat” rectificálása dacára, ezt tartja helyesnek.

lék csapatok Nagy-Becskerekén, a Tisza vonal őrizetére kirendelt osztagok helyeiken maradtak.

Időközben Temesvár védőrsége kicsapó vállalataival a hadszínhely északi és keleti részeiben, a bánáti magyar hadvezérletnek gondot okozott.

Nagy Sándor Knézi veresége után Zsombolyára vonult vissza. Máriassy János őrnagy, ki november hó folyamán Uj-Aradon megfészkelte magát s az aradi várat körülzárta, december 17-én a temesvári fölmentő csapatoktól vereséget szenvedett s kénytelen volt a Maros jobb partjára visszavonulni.

Bogsán és Resiczabányáról azon értesítés érkezett a főhadi szállásra, hogy a császáriaknak egy hadoszlopa Erdélyből kitört s az oláh határőröket Krassó megyében föllázította s temesvári csapatokkal egyesülve Bogsánon át Verseczre törekszik.

Kiss Ernő tábornok ennek folytán Szeged felé vezető hátrálási vonala iránt aggódni kezdett s hadtestének eredetileg hivatásszerű hadművelési irányát és tárgyát mellőzte s a császári csapatok ellenében a következő hadművelési tervet dolgoztatta ki:

A legutóbbi vereségek folytán legyőzött szerbeket a hadtest egy kisebb része leköti, míg a nagyobbik rész Kiss tábornok vezérlete alatt a temesvári csapatokat a várba visszanyomja; a temesvár—szegedi és temesvár—aradi utvonalak fődözése céljából Vinga és Billéd közt egy elsáncolt tábor lesz építendő, melyet Nagy Sándor 2 zászlóaljjal és néhány löveggel fog megszállani. Ennek utána a krassói és bánáti határőrök fölkelése lesz elfojtandó. Kiss tábornok remélte, hogy ezen tervét 3—4 hét alatt végbe viszi s annak utána Verseczen át Pancsovára vonul s ez utóbbi helyet egyesített haderővel megtámadja.

Parányi defensiv jellegű hadműveletek ezek, a melyektől semmi életre való nagy eredményt várni nem lehetett.

A mennyiben a bánáti hadtest egy önállóan működő hadművelési egység vala, — Kiss tábornok szemei előtt tulajdonképen két hadművelési célnak kellett volna lebegnie. Az egyik Pancsova elfoglalása, a másik Temesvár körülzárólása. A sorrendet a helyzet világosan tárja elénk. — Pancsova birtokával jár a szerbek teljes leverése. Azután következik szabad lélekzettel a körülzárólás, — már úgy, a hogy, — fődolog lévén, hogy a bánáti hadtest csatára készen áll Temesvár kapui előtt.

Ezzel aztán az aradi ostromló sereg nyugtalanítása, a vinga-billédi elsáncolt tábor megszállása magától elesik, s az oláh határőrök felkelése nem nyer kellő tápot.

Időközben a császáriak a Maros völgyéből és Temesvárról jöve Lugosra s onnan Bogsán ellen nyomultak. Utóbbi elsáncolt helyet a szivós védelem dacára dec. 19-én elfoglalták.

Ezen időben Kiss tábornok a hadtest nagyobb részével

Bánlak, Detta és Csákován laktáborozott. Egy kis vállalkozó szellem és határozottság mellett a Berzava mentén előnyomulva, két menetben elérheti vala Bogsánt s tulnyomó erejével a császári csapatokat oldalban és hátban támadhatja vala. Ezt azonban nem tette, mert Versecz és Fehértemplom aggódo polgárai az őket fenyegető veszély ellenében segílyt kértek. Kiss tábornok erősebb különítményeket irányított e két város védelmére s a többi haderővel céltalanul Módosra vonult vissza. — A császári csapatok Versecz—Fehértemplom erősítéséről értesülve, kisebb megfigyelő különítmény visszahagyása után Lugosra elvonultak.

A magyar csapatok őrvonalszerű (cordon) elosztása mellett, újból tétlenség állott be. Ezen időben Kiss tábornok alparancsnokai: Nagy Sándor, Vécsey, Maderspach alezredesek, Kiss Pál őrnagy valának és gr. Leiningen Károly őrnagy is a kormány rendelkezése folytán ide osztatott be. Módoson a hadtest kötelékéből 3 zlj. kivállott s Pestre a Windischgrätz ellen működő hadsereghez irányított. A csapatok hosszabb tétlensége folytán Kiss tábornok alvezérei a hadműveletek folytatását szorgalmazták. A meggyöngült hadtest Módos—Csávós környékéről Zichyfalvára vonult. Az itt tartott haditanácsban Nagy Sándor, Maderspach és Kiss Pál azt javasolták, hogy a hadtest Pancsova ellen nyomuljon s azt foglalja el. Leiningen ellenveté, hogy a jarkováczi ütközet után, mikor a hadtest 8 zászlóaljjal rendelkezett, elmaradt a vállalat; most, a midőn csak 4 zlj van, a megerősödött rácok ellenében veszélyes lesz a támadás. Mint-hogy Leiningent leszavazták, a hadtest dec. 31-én megindult Pancsova ellen s az nap délután 3 órakor Petrovoszelóba érve ottan szabad ég alatt táborba szállott.

A derék haddal egyidejűleg egy-egy kisebb oszlop N.-Becs-kerekről és Fehértemplomból is utra kelt Pancsova felé, hogy a főhadoszlopot, oldalból jövő hadművelet ellenében biztosítsák.

Időközben a szerbekenél váratlan esemény adta elő magát. Suplikázt tábornok a szerbek vajdája december 27-én Pancsován rövid szenvedés után elhalt s az osztrák-szerb hadtest parancsnokságát ideiglenesen Mayerhofer cs. kir. ezredes vette át.

Ezen időben a szerbek elhelyezése következő vala: Neudorfban a verseczi uton állott Scharics Fülöp cs. kir. százados alatt 2 illir-bánáti határőr zlj. s 1 üteg.

Crepaján az előbbtől nyugatra Knicsanin tábornok alatt 5000 szerviánus s a 3. és 4. német-bánáti határőr zlj. Franzfelden Joannovics Mihály százados alatt 3 pétervárad határőr zlj. laktáborozott. Pancsován volt a szerviánusok másik része (5—6000 ember) a szerb nemzeti uhlánus osztály, a városi szerb honv. zlj. 8 százada. Ez utóbbiakból egyes osztagok a Nadela mocsáreren

átvezető hidakat, a Bovaniste-, Neudorf- és Crepaja felé vezető utakon félkörben tartották megszállva.

Az egyes hadszállásoló csoportok tüzéséggel is el voltak látva. Ezen hadszállás háta mögött a Temes folyó s azon túl a Dunáig terjedő vizes rét a december 31-én bekövetkezett rendkívüli hideg miatt az első fagyás állapotában vala.

December 31-én Scharics százados jelentést küldött Mayerhofer ezredesnek, hogy a magyarok Petrovoszelónál táboroznak.

Kiss altábornagy¹⁾ hadereje 5 zlj. gyalogság, 8 huszárszázad és 24 lövegből állott²⁾ s 1849. január 1-én folytatta menetét Neudorfon át Pancsova felé.

Mayerhofer ezredes január 1-én az összes csapatokat Neudorf védelmére kirendelte. Knicsanin dandára reggel 5 órakor indult Crepajáról s már a féluton hallotta az ágyuzást Neudorf felől. Joannovics Mihály százados is utrakelt a péterváradi zljakkal s Mayerhofer is a harctérre sietett.

Scharics százados zljai Neudorf észak-keleti szélét tartották megszállva. A magyar csapatok a falu előtt fejlődve, rövid ideig tartó ágyuzás után rohamra indultak s a szerbeket a falun át szorították. Az időközben megérkezett Mayerhofer egyes pancsovai osztagokat vetett a magyarok ellenében. Joannovics zászlóaljai — midőn Scharics még a faluban volt — Neudorf dél-nyugati oldalán a szőlőkerteket szállották meg az ut mindkét oldalán.

A magyar jobb szárnyról most 2 huszárosztály 2 lovaglő üteggel tört elő, hogy a falut megkerülve Scharicsot oldalba és hátba fogja. Midőn ezek körülbelül a falu közép magasságában valának, érkezett meg Knicsanin dandára Crepaja felől. A dandár 1. és 2. harcvonalt a szerviánusok képezték a két határőr zlj. osztályoszlopokkal, a 3-ik harcvonaltban nyomult elő. A lövegek néhány lövést tőnek s a megkerülő lovasság visszafordult.

Knicsanin jobb felé kereste az összeköttetést. Ágyui még szólottak, midőn a magyarok gyalogsága a szerbeket visszaszorította s a falu délnyugati oldalán kitörve fejlődni kezdett. — Ez előtörés a szerbek minden csapatát visszanyomta, s azokban a harcászati rendet felbomlasztatta. A rendetlenség Knicsanin dandárára is átszarmazott s csakhamar a rónaság telve volt menekülőkkal.

A pancsovai csapatok Pancsovára, mig Joannovics csapatai Franzfeldre vonultak vissza.

A szerbeket Maderspach alezredes és Kiss Pál őrnagy ül-

1) Dec. 22-én tábornokból altábornagygyá neveztetett ki.

2) Mayerhofer jelentése. M. N. Muzeum gyűjteménye 1849. jan. 8.

dözte, mialatt Leiningen őrnagy és Aschermann százados Neudorf mögött a délnyugati oldalon a magyar csapatok megbomlott harcrendjét állítá helyre.

Kniesanin dandára lépésről-lépésre hátrált. A szélső bal-szárnyon a 3. német bánáti határőr zlj. három osztálya lépcsőzetesen — a jobb szárny hátrább vonva — osztály oszlopokban hátrált, s térközeiben lövegek fődözték a visszavonulást.

A magyar lovasság Kiss százados alatt üldözés közben két sajkás ágyút ejte zsákmányul.

A szerb csapatok legnagyobb része Franzfeldre hátrált s a magyarok a pancsovai utat figyelmen kívül, hagyva, Franzfeldre követték az ellenséget. A falu előtt közvetlen a magyar lovasság egy osztálya még egy rohamot intézett a szerviánusok ellen, de visszaveretett.

A szerbek csapatai a Nadela mögött gyülekeztek, míg a magyarok Franzfelden szállottak táborba. 1849. január elejétől fogva példátlan fagyos hideg idő uralkodott.

Neudorfnál a szerbek — bár tetemes tulsúlyban valának — vereséget szenvedtek, mert a harchoz fejlődött magyarokkal szemben, részenként dobták erejüket az ütközetbe, s az előlmegvert zászlóaljok magokkal ragadták a segélyül érkező csapatokat.

Pancsova megtámadása

1849. január 2-án.

(*l. a 6. számú vázlatot*) ¹⁾

Pancsovának az 1848/49-ki szerb fölkelés idejében 12000 lakosa volt, az osztrák-szerb hadtestnek a hadszínhely keleti szakaszán végső támpontja vala, élelmező raktárral, ruhatárral, ágyu öntödével, fegyver és lőszerrel ellátva. Pancsova és Belgrád közt állandóan gőzhajó közlekedett.

A város nyílt, szabad területen fekszik. Szilárd épületek a belvárosban a piac felé valának. A külső körleten fasoros sétatér övedzé, belső és külső árokkal. A városból kivezető utakat szintén kettős fasor kísérte. Az Ovčára vezető taliga ut csak száraz időben volt használható.

A város keleti szélén ott, hol az ut a katonai lövöldéhez a vojlovitzi erdőbe vezet (mlt. Schiesstätte) — arccal az erdő felé — szilárd épületet képeze a katonai kórház, közelében a polgári lövöldével és a népkerttel. A város északi arcvonalán 3—600 lépés, míg a Jabukára vezető ut és a Temes folyó közt — Pancsovától Jabuka felé 3600 lépés mélységgel szőlőkertek

¹⁾ Gr. Leiningen honvéd tábornok Naplójához mellékelt tervrajz alapján készült.

valának. Ezen arcvonal a tulajdonképeni védvonal 6000 lépésnél hosszabb vala. A város észak-keleti arcvonalához többé-kevésbé párhuzamosan s attól körülbelül 4000 lépés távolságra vonul az 50 lépés széles, 1—2 m. mély iszapos és náddal benőtt Nadela bara mocsárvíz folyó, szilárd kőhiddal Pancsováról a Bavanistére, Neudorfra és Crepajára vezető műutakon. Lovasság és nehéz járművek e hidakra vannak utalva; a gyalogság néhol a hidakon kívül is átkelhet; a Nadela mindkét partját szőlőkertek kísérik.

1848. év nyarán a városi hatóság a várostól északra 5000 lépés távolságban Pancsova megerősítése céljából a Temes folyótól a Nadela baráig — a crepajai és jabukai utakat metszve egy — néhol ékművel bástyázott egyenes védsáncot emelt, lövegpadokkal fölszerelve. Ezen védsánc csupán a pancsova-jabukai uton volt áthidalva. A védvonal mögött 1000 lépésre a pancsova-franzfeldi ut mellett egy redoute is épült. E hosszú sánc védelme nehézkes, sőt kétes vala, mert nem csak nem volt hozzá a szükséges hadi erő, de maga a védmű nagy hossza is az erők egyenletes elosztására vezetett volna s a védmű keleti szárnya előbb-utóbb megkerülhető lett volna.

Ezen okból a szerb hadvezérlet föladta e hosszú sánc védelmét s rövidebb, a város széléhez mért megszakított sáncokat emelt Pancsova alatt, annál is inkább, mert a Nadela bara be volt fagyva s alapjában megszűnt akadály lenni. Így aztán a neudorfi, franzfeldi s jabukai utak s egyéb közeledési vonalak közvetlen a város szélén épült sáncokkal zárattak el.

Pancsova védelmére a szerbek 7 határőr, 1 pancsovai nemzetőr-zászlóaljjal, 7200 szerviánussal és 34 löveggel (15—17000 emberrel) rendelkeztek. De a védőrséghez számítandó a polgárság fegyverfogható része is, mert a hatóság csak is az asszonyoknak és gyermekeknek engedte meg a menekülést Belgrádba.

Ezzel szemben a magyarok hadi ereje (5 zlj. 8 lov. század 24 löveg) 4600 embert számlált.) Kiss altábornagy január 1-én este kém útján értesült az ellenséges haderők számáról.

Ugyan aznap este Mayerhoffer ezredes haditanácsot tartott, melyben kijelenté ama nézetét, hogy a sereg inkább vonuljon vissza Erdélybe, semhogy úgy harcoljanak, mint Neudorfnál. Mind azáltal a haditanács védelemre határozta el magát s intézkedett az iránt is, hogy a Nadelát és a hosszú sáncvonalat feladván, a város szélének védelmére szoritkozik. A megszállásra nézve a következő intézkedés történt: a városnak északi és észak-keleti arcvonala 3 védszakaszba osztatott; középső szakasz

1) Gracza Gy. id. m. 3. 394 l. (Damjanics meghülés folytán Verseczen ágyban feküdt s nem vett részt a vállalatban.)

volt a Neudorfra vezető uttól jobbra és balra huzódó szegély — neudorfi arcvonat, melynek megszállására Knicsanin dandára, a szerviánusok jelöltettek ki. Ettől jobbra eső vonalat, belevéve a katonai kórházat, népkertet és polgári lövöldét, Scharics százados az illir-bánáti 2 zljjal fogja megszállani. Knicsanintól balra eső vonal a franzfeldi és jabukai utakat belevéve, a Temes folyóig Kossanics századosnak utaltatott ki 2 német-bánáti zljjal és 1 osztály pétervárad határőrrel. Jovanovics Mihály százados 3 pétervárad zljjal és 6 6 fontos löveggel tartalék viszonyba rendeltetett a közép mögé oda, hol a templom udvarból a kincstári épület udvarába vezető ut, a Neudorfra vezető utat keresztezi. A pancsovai nemzetőr zlj. nagyobbik része a főtérrre volt kirendelve. Az összes lövegek az arcvonat védelmére szolgáltak, a tartalék lövegek kivételével.

Amint az a védelmi intézkedésből is kitetszik, a szerbek úgy vélték, hogy a magyarok a Neudorfi arcvonat fogják megtámadni. Ezen védelemre az szolgáltatott okot, hogy a magyar sereg Franzfelden táborozott s legrövidebb előnyomulási vonala a franzfeld-pancsovai ut vala, s természetesnek látszék, hogy az uttól jobbra és balra fog majd harchoz fejlődni a sereg. A támadás azonban, mint azt látni fogjuk, más irányból történt.

Január 2-án reggel nagy köd borítá Pancsova várost és környékét. A szerb vezérletnek idejekorán beérkezett a jelentés, hogy a magyarok áttörtek a sáncon s előnyomulóban vannak.

A magyar sereg csupán a Jabukáról vezető uton kelt át a hosszú védsáncon. Csak utóbb, hogy kedvezőtlen ütközet esetén a hátráló csapatok össze ne torlódjanak, Gr. Leiningen őrnagy a védsáncon talált barak anyagából jabukai német parasztokkal még két hidat veretett a védsánc mély árkan keresztül.

Mayerhofer a magyarok előnyomulási iránya folytán változtatott a megszállásra kiadott intézkedésen. A Knicsaninnak kijelölt neudorfi arcvonatba az általános tartalékból 1 pétervárad határőr zászlóalj s ugyanoda a balszárnyra szánt német-bánáti határőrökből a 4. zljat az ékmű megszállására rendelte ki; ellenben Knicsanin dandárát a város észak felé néző kiszögelésének megszállására — hol az ut Franzfeldre vezet, utasította. A balszárnyat a Jabukára vezető ut kiszögelésétől a Temes folyóig, az ottan levő szőlőkerteket Kossanicz százados a német-bánáti határőrök 3. zászlóaljával, a pétervárad határőrök egy osztályával és a pancsovai nemzetőr zlj. egy osztályával szállotta meg.

Hogy mi oka és célja volt ez össze-visszaságnak, az előttünk teljesen ösmeretlen.

Az itt nem említett csapatokból Scharics százados 2 zljával a jobbszárnyon, a pétervárad határőrök 2 zlja 6 löveggel általános tartaléknak maradt, míg a pancsovai nemzetőr zlj.

nagyobbik része, valószínűleg a balszárny felé, tartalék viszonyba helyeztetett. A lövegek a város szélén épült féligzárt redouteokban 4-enként, s a sétaterék árkában egyenként valának elhelyezve. Az osztrák szerb hadtesthöz nem régen osztattak be császári tüzérek s ezek kezelték a nehéz lövegeket. A lövegek térközeiben az árokban, ülve, állva, gugolva határőrök, szerviánusok, nemzetőrök és pancsovai polgárok lövésre készen várták az előnyomuló magyarokat.

Reggeli 6 óra 30 perckor a Jabukára vezető ut vámsorompójától, az ottan épült sáncból látták a szerbek, hogy a magyar huszárok egy láncolata az elől fekvő sikon Pancsova felé nyomul. Reggel 7 órakor a magyar csapatok már 1000 lépésre megközelíték a szerbek állását.

A magyar sereg gyalog csapatai a jabuka—pancsovai ut keleti oldalán két harcvonalban nyomultak elő, míg 1 zlj., 1 huszárosztály és 4 löveg az ut nyugati oldalán, a gyalogság a szőlőkertekben, a lovasság a Temes folyó mentén az ellenség balszárnyának tartott. A lovasság nagy része a jabuka—pancsovai ut keleti oldalán a gyalogcsapatokat 3-ik harcvonalban követte. A lövegek a két szárnyon és a csapatok térközeiben nyomultak elő.

A köd teljesen fölszállott, midőn a magyar sereg ágyui lőtávolságra megközelíték a szerbek állását s ez utóbbiak 12 fontos vas lövegeik élénk tüzével fogadták az ellenséget.

Erre mindkét fél részéről a leghevesebb ágyu tüzharc fejlődött ki. A szerbek a lövegek száma és ürméret nagysága tekintetében tulsúlyban valának s ha jobban lönek, súlyos lehetett volna a magyarok vesztesége.

A hosszabb ideig tartó ágyuharc közben a magyarok jobbszárnyán a szőlőkertekben előnyomuló zlj. két rohamot is intézett a szerbek balszárnyára, de eredménytelenül, míg az ut keleti oldalán volt csapatok várták a parancsot a rohamra. 3 órán át folyt a heves löveg tüzharc, s a szerbek háta mögött több ház kigyuladt, de súlyosabb veszteséget egyik fél sem szenvedte. Midőn Leiningen őrnagy ama jelentést kapta, hogy a tüzérség lőszerének két harmadát már eltüzelte, oda sietett Kiss Ernő altábornagyhoz s javasolta neki, hogy a támadás késedelem nélkül indíttatnék meg vagy vonulna a sereg vissza, mert a csapatok tovább egy helyen nem maradhatnak. Az altábornagy habozott, mit tevő legyen, valószínűleg azért, mert a tüzérség a támadást még nem készíté elő. Leiningen tanácsára csakhamar visszavonulásra határozta el magát; de erre a parancsot oly gyorsan s oly általánosan adta ki, minden részletes utasítás nélkül, hogy ebből a legnagyobb zavar támadt. A lovasság és a tüzérség egyszerre megfordult s a legnagyobb rendetlenségben tódult azon egy hidnak, melyen a sáncot átlépte. Sze-

rencsére a másik két hid is eddig elkészült s a sereg azokat is igénybe vehette.

Midőn a magyar sereg megkezdte visszavonulását, Knicsanin szerviánusai a franzfeldi ut mentében törtek elő s üldözőbe vették a hátrálókat.

A magyar tüzérség a hosszú védsáncon túl lemozdonyzott, s hogy a gyalogság hátrálását fődözze, löni kezdte a szerviánusokat.

A magyar sereg gyalogcsapatai, — habár a szerviánusok a 2-ik harc vonal bal oldalával egy irányba jutottak s az ellen heves puskatüzet indítottak, sőt a lövegeket is elővonván megkettőztették a tüzelést, — a derék Aschermann százados kitűnő befolyása alatt a legnagyobb rendben vonultak vissza. A 9-ik honvéd zászlóalj a legnagyobb lelki nyugalommal hátrált s habár a zlj. tömegébe az ágyu golyó több ízben becsapott, nem lehetett más szót hallani, mint: „ne félj magyar“.

A gyalog csapatok közül csakis a jobb szárnyon a szőlő közt harcolt zászlóalj szenvedett nagyobb veszteséget s hátrálása az által vált veszélyessé, hogy a gyorsan után nyomuló szerbek a főcsapatától elvághatták.

Itten Kossanovics és Jovanovics századosok nyomták a hátráló zljat.

Jabukától keletre a jabuka-pancsovai ut első hajlásától körülbelül 6—700 lépésre volt a jabukai erdő. Ezt a magyarok — habár Leiningen őrnagy Nagy Sándor alezredesnél, majd Kiss Pál őrnagynál szorgalmazta oly célból, hogy az üldözésnek gátat vessenek — megszállani elmulasztották. A szerbek nem a jabukai uton nyomultak elő, hanem egyenesen az erdő szélének tartottak. A szőlőkben jobb szárnyon harcolt honvéd zlj. a jabukai erdőig rendetlenül hátrált; de annak fődözete alatt újból rendbe hozta magát; s midőn Knicsanin csapatai az erdőtől nyugatra, Stefánovics százados pedig két 6 fontos löveggel az erdőtől keletre nyomult elő a honvéd zlj után, a magyar gyalog csapatok már a Nadelán túl, a jabuka—franzfeldi ut közelében valának s Franzfeldnek tartottak. Stefánovics ennek folytán a pancsova—franzfeldi utra hajtott lövegeivel s onnan lövette a visszavonuló magyarokat.

Franzfelden Kiss Ernő altábornagy az üldöző szerbek ellenében egy némely csapatokkal állást foglalni akart. Leiningen őrnagyot egy üteggel és 2 század lovassággal a Franzfeldtől délnyugatra fekvő szőlőkert megszállására utasította. Minthogy azonban a szerbek egy oszlopa már a pancsova-neudorfi uton tört elő, s a franzfeldi szőlőben elhelyezkedő csapat visszavonulását fenyegette, Kiss altábornagy elállott további szándékától s a szakadatlan hátrálást rendelte el Petrovoszeloig, mialatt

Leiningen a reá bizott üteggel és 2 lovas századdal a pancsova—neudorfi utat fődözte.

Sötét este lőn, mire a szerbek fölhagytak az üldözéssel. Petrovoszeloig a magyarok hátrálása csak jól ment; „de ott felbomlott minden rend, mert senki sem parancsolt. Alibunárban a legénység önként megpihent, s a házromok közt számtalan tüzet rakott. De innen is tovább kellett vonulniok borzasztó fagyban Zichyfalváig. Sok szegény honvéd ellankadva elaludt az uton és többé föl sem ébredt.“

A szerbek saját följegyzésük szerint 6 halottat és 8 sebesültet veszítettek. A magyarok a harcban csak kevés embert veszítettek, Pancsovánál 59 halottat, 43 sebesültet¹⁾; de a szörnyű hidegben pusztultak el sokan. Egyik szerb adat szerint az elesett, megfagyott és elzüllött magyarok száma 800 főre rugott. De annál nagyobb volt a morális veszteség. A magyar sereg szétszüllött csapatai szomoruan vonultak N.-Becserekre s részben Verseczre.

Visszavonult a nagy-becskereki és fehértemplomi két oldal oszlop is, a nélkül, hogy közvetlen közreműködtek volna az ütközetben. Valószínűleg erre nem is volt parancsuk, mert rendeltetésük vala a főhadoszlopot oldalból jövő hadművelet ellenében biztosítani. Ezen biztosítás a harczászati körleten kívül, hadászati alapon történhetett. Az események lefolyása igazolja, hogy kár volt ezen két külön oszlopot a főcsapathoz oda nem csatolni; s hiba volt minden rendelkezésre álló haderőt nem egyesíteni a nagy horderejű vállalatra.

A két oldaloszlop kirendelése annyiban nyer magyarázatot, hogy talán nyugat felől, — a Bácskából vagy szerémségből előtör valamely szerb csapat s harácsolt előfogatokon, mint ez akkor divatos volt, a magyar sereg oldalára veti magát. De vajjon e nagy rónaságon hová tegye magát e kisebb oldaloszlop, hogy ezen mindenütt előbukkanható ellenségnek utját állja? Kelet felől egyáltalában nem fenyegette ilyen veszély a főcsapatot.

Nincsen benne kétség, hogy a főcsapattól való közvetlen kirendelés a biztosításra és földerítésre a legjobb lett volna, mert hiszen csak oda küldünk csapatot, a hol ellenség lehet, s ha nincs ellenség, mely fenyeget, a kikülönítés mint fölösleges elmarad.

Azon esetben, ha a két oldaloszlopnak rendeltetése lett volna az ütközetben is részt venni, ez előnyös eredménynyel járhat vala; de mert az ilyen eltávolított részek nincsenek a hadvezérlet kezében, azokra számítani biztosan nem lehet s az ily távollevő csapatok rendesen veszendőbe mennek az ütközetre nézve.

1) Gracza Gy. i. m. 3. K. 394. l.

A Pancsova ellen indított vállalat meggondolás és előkészület nélkül történt. A magyar alvezérek nem ösmerték a szerbek tulsulyát, vagy tulbecsülték a saját haderő erkölcsi értékét. — Köztudomásu volt, hogy Kiss Ernő altábornagy nem értett a hadvezérlethez. De ez esetben — mint Perlasznál történt — egy másik Vetterről kellett volna gondoskodni. (Damjanics ezen időben beteg volt.)

Még csak elegendő lőszert sem vitt magával a sereg; mert a szerbek elleni ütközetekben a támadás előkészítése löveg és puskatüz által rendesesen mindenütt rövid ideig tartott s a magyarok csakhamar szuronynyal rohantak az ellenségre.

Pancsovánál a jobbszárnyas zászlóalj parancs nélkül két izben is előtört; de a midőn még az ellenség tömegei az egész vonalon helyt állanak, s a saját főhaderő nem mozdul, hogy szintén támadjon, a zászlóalj vállalkozása tulmerésznek jelezhető. A főhadvezérlet nem volt magával tisztában, mikor és mittevő legyen. — A sereg visszavonulása szomorú képét mutatja azon veszélynek, mit a hadvezér tehetetlensége hozhat seregére. Mert hiszen a magyar sereg nem volt megverve, s a legszebb rendben, tiszteletet parancsoló módon hátrálhatott volna. De a hadvezér járatlansága még ezt is elrontotta. Következett aztán a fejetlen szétzüllés s reá amaz érthetlen külön válás, hogy vesztett csata után a sereg egy része Nagy-Becskerekre, a másik része Verseczre vonult.

A szerb haderő elosztása Pancsova szegélyén nevezetesen egy jelentékeny csapat (2 zászlóalj) elhelyezése a keleti oldalon csak az által válik érthetővé, hogy a magyar seregnek egy kisebb oszlopa Fehértemplom felől is közeledőben volt. Egy kisebb figyelő osztag megtette volna a szolgálatot, ha a szerbeknek még annyi lovasságuk sem volt.

Knicsanin támadólagos előtörése egy ismétlődő bizonyítéka ezen férfiu katonai talentumának. Bizvást állithatjuk, hogy ő volt az egyedüli szilárd oszlopa a szerb hadvezérletnek. Minden fontosabb helyre őt vezényelték. S azt is mondhatjuk, hogy a mit ő jól végezett, azt mások elrontották.

A tüzérség mindkét részen sokat lőtt, de eredményt nem ért el. Vetter emlékirata szerint távol is állottak egymástól. Lehet, hogy részben ez volt az oka, bár a magyar tüzérség a szerb csapatok háta mögött néhány épületet is fölgyújtott. De másutt is volt hiba. A lövegek a magyar csapatok szárnyain és térközeiben, a védő félnél a sáncokban és a város déli árkában a csapatok közt hosszú vonalon állittattak fel. Tüzértömegek egyesítése az ellenfél bizonyos területe vagy csapata ellen — szóba sem jöhetett. Minden löveg más-más helyre szórta tömör lövedékeit. Ezért nem volt a hosszú ideig tartó löveg

tüzharcnak semmi látható eredménye. A tüzérséget nem csak Pancsovánál, de a déli hadszínhely minden ütközetében ily módon alkalmazták, rendszerint csekély eredménnyel.

A bács-bánáti magyar hadak kivonulása.

Az osztrák-szerb hadtest támadó hadművelete.

A pancsovai kudarc megölte a csapatoknak fővezérük iránti minden bizodalját. Tisztek, katonák s polgárok haragos panaszban törtek ki a szerencsétlen fővezér ellen, s mindenki Damjanicsot óhajtotta látni a sereg élén. A közhangulat alapján, a hadsereg nevében s a megbomlott katonai fegyelem érdekében január 5-én Damjanics, Nagy Sándor és Rudics ezredek Vukovics Sebő kormánybiztoshoz járultak, hogy szólítaná fel Kiss Ernőt a vezényletről való lemondásra. Kiss Ernő készséggel meghajlott a hivatalos felszólítás előtt, s a fővezérletet január hó 10-én a tábornokká kinevezett Damjanicsnak adta át.

Időközben Magyarország nyugoti és északi hadszínhelyein a császári hadak betörték az országba. Windischgrätz herceg a Feldunánál, Nugent a Dráva mellékén, Simunics Morva országból, Schlick Galicziából — központiasan nyomultak az ország szive, Pest felé. Erdélyben Puchner a magyar csapatokat az országrész nyugoti határába szoritotta.

1849. január elején a magyar kormány Pestről Debreczenbe menekült s Windischgrätz serege bevonult a magyar fővárosba. Ennek folytán a kormány rendeletet küldött a déli két hadtest parancsnokságnak, hogy az ottani hadállásokat feladván, haladéktalanul a Tisza középvonalához felvonuljanak.

A kormány ezen rendelete újból akadályokba ütközött; mert a déli két hadtestnél még mindég találkoztak befolyásos egyének, kik a délvidék teljes feladását méltatlanságnak tartották s elítélték a kormány rendelkezését, hogy a magyar ügyhöz hűséges magyar és német lakosságot a kegyetlen szerbeknek ki akarja szolgáltatni.

Másrésről ezen hadseregben nevezetesen a bácskai hadtestben a tisztek közt számosan valának, kik a császári hadsereg ellen harcolni nem voltak hajlandók.

Egy haditanács elhatározta, hogy lehetőleg utját állja a Bánság teljes kiürítésének s e célból a bácskai csapatok parancsnokával is megegyezik, miért is találkozást rendeztek Ó-Becsén.

De miután ennek dacára január 16-án határozott parancs érkezett, hogy a csapatok Szegedre, illetőleg Aradra s onnan tovább a Tisza mellékére felvonuljanak, megszűnt a tanakodás s a kormány rendelete végrehajtásba ment.

Gróf Eszterházy Sándor tábornok, ki december hónapban vette át báró Bakonyi tábornoktól a bácskai hadtest parancsnokságát, mint elődje szintén lemondott állásáról s vele több tiszt kivált a bácskai hadtest kötelékéből.

E hadtest parancsnokságot most gr. Vécsey Károly tábornok vette át s erélyes és határozott fellépésével a még kétes tiszteket eltávolította, s a meglazult fegyelmet és katonai rendet a hadtestben helyre állította.

A hadtest 5—6000 gyalogságból, a Ferdinand huszár ezredből és 46 lövegből állot.¹⁾ Január 20-án indult el Verbászról, 21-én Ó-Becséről. Zentán, Kanizsán át menetelve 25-én érkezett Szegedre. Vécsey 2 zászlóalj hovédet, 2^{1/2} század huszárt és 2 lovassági úteget, gróf Hadik Gusztáv ezredes parancsnoksága alatt Szegeden és Szabadkán visszahagyott s utját néhány nap múlva több zászlóaljjal megsaporitva, Szentesen át Szolnok felé folytatta.

A Szegeden és Szabadkán visszahagyott csapatok képezték magvát az utóbb ott Hadik ezredes parancsnoksága alatt megalakuló 4. hadtestnek.

A bánáti hadtest²⁾ Damjanics tábornok alatt Nagy-Becskerekéről és Verseczről két külön oszlopban indult Aradra, Zsombolya tüzetvén ki a két hadoszlop egyesülő pontjául.

A magyar sereggel együtt a rendkívül kemény tél idején tömérdek nép menekült a Bánátból.

Nagy bajt okozott az előfogatok hiánya; mert a magyar községek kivándorlásra készültek, míg a rác parasztok elbujtak, hogy meneküljenek e tehertől; így többnyire német lakósok szolgáltatták az előfogatokat. Ennek folytán a Verbászon és Nagy-Becskereken fölhalmozott nagy élelmi és termény készlet odaveszett.

A verseczi hadosztály elvonulását Damjanics január hó 19-ére tüzte ki.

Január 4-én az osztrák-szerb hadtest parancsnokságát Theodorovics cs. kir. tábornok s egyszersmind a szerbek vajdája vette át. Mayerhofer ezredes a hadtest vezérkari főnöke lett. Az új vezér fegyvert, lőszert és ruházatot osztatott ki a csapatoknak. A hadtest élelemzése azonban, minthogy a csapatok

¹⁾ Gelich Richárd — Magyarország függetlenségi harca 13. füzet 311 l. Vécsey hadosztályát 6 zászlóalj 6 század Ferdinand huszár 2 század lovas hajdu és 20 lövegre teszi. Vörös A. gyűjteménye (1442 sz.) szerint 6689 gyalogos, ebből 771 nemzetőr, 1075 lovas ebből 36 nemzetőr, 795 tüzér, összesen 8549 harcos, 33 löveg.

²⁾ Gelich R. id. h. 310 l. szerint Damjanics hadosztálya 8 zászlóaljból, a 2. huszár ezredből és 20 lövegből állott.

az ország déli határán szűkebb térre valának szorítva, sok nehézséggel járt.

A hadtestnek most már szükségképen támadólag kell vala fellépnie annál is inkább, mert északon a császári hadak minden vonalon benyomultak az országba, s a főhadserég a magyar fővárost is hatalmába ejtette.

A támadólagos hadműveletre azonban Theodorovics tábornok csupán akkor szánta rá magát, midőn a magyar hadak már amugy is parancsot kaptak a kivonulásra.

A verseczi ütközet

1849. január 29-én.

Ehhez képest 1849. január 17-én a hadtest következő helyzetben vala: a balszárny Knicsanin dandára Szamosnál gyülekezett, s állott a 3. és 4. német-bánáti határőr zászlóaljából, 6000 szervianusból, 12 löveggel felszerelve.

A közép a hadtest főhadiszállással Theodorovics tábornok parancsnoksága alatt 3 péterváradai — 2 illyr-bánáti zászlóaljjal, 1 osztály szerb nemzeti uhlanussal és 12 hat fontos löveggel Neudorfot tartotta megszállva, míg a jobbszárny Jovánovics Száva őrnagy parancsnoksága alatt — 4000 szervianus, hat löveggel, Dolován táborozott.

Az osztrák szerb hadtest létszámát körülbelül 17000 emberre és 30 lövegre teszzük. A hadtest főhadiszálláson a verseczi magyar hadosztály elvonulásának útját akarták állni s ebből kifolyólag a hadtest mindhárom csoportja Versecz ellen indított. A jobb oszlop Dolováról — Mramorák-Temes-Miklóson át — Verseczre, a közép oszlop Neudorfól — Alibunár-Temes-Miklóson át — Verseczre, a bal oszlop Szamosról — Szeleus, Szt.-Mihály-Zichyfalván át — Verseczre irányított.

Az átkanyarodásnak mozgó sarkpontját a dolovai csoport képezte. A kanyarodó szárny Knicsanin dandára január 18-án reggel 6 órakor indult Szamosról s délután 3 órakor érkezett Szeleusra.¹⁾

Innen Knicsanin az Alibunárra beérkezett főhadiszállásra hajtattott. Theodorovics a romokban álló községben fogadta a verseczi polgárok küldöttségét, a kik hirül adták, hogy a magyarok egy része már elvonult a városból, s egyuttal esedeztek az iránt, hogy császári csapatok szállanak meg a várost.

Ezen jelentés dacára Theodorovics korábbi intézkedéseinek nem változtatott. Knicsanin dandára d. u. 5 órakor indult Szeleusból és Szt.-Mihályon és Szt.-Jánoson át menetelt Zichyfal-

¹⁾ Miért ily későn? 20 km. ut megtételére elég 5 óra.

vára. Petrovics Milivoj a lövegek felével, Kossanovics százados a 3., Kling százados a 4. német bánáti határőr zászlóalj-jal maradtak Szt-Jánoson, míg a szerviánusok Zichyfalvára meneteltek.

Stefanovics százados mint szállás szabályozó előre lovagolt, s a zichyfalvi birótól megtudta, hogy Damjanicsnak Verseczről való elvonulása más napra (19-ére) volt jelezve. Zichyfalván volt a magyarok kórháza.

Hajnali 3 órakor érkezett meg a dandár. Előőrök ugyan kiállítottak, de reggel 6 órakor már megperdültek a dobok s 7 órakor a csapatok utra keltek.

A nagy vizes rét, mely egyébként járhatatlan, bevolt fagyva, s a közlekedés egyenes vonalban ment a város felé. Knicsanin hadoszlopa Nagy Margitán át délnyugati irányban nyomult elő a versecz—temesvári utnak. A Szt-Jánoson maradt csapatok parancsot kaptak, hogy ne Zichyfalvára, de Nagy-Margitára meneteljenek, hogy a háromszög átfogóján csatlakozzanak a derékhadhoz.

Midőn azonban Knicsanin Nagy-Margitához érkezett, a szt-jánosi csapatoknak még semmi nyomát sem észlelte. A menetet azonban folytatniok kellett. Körülbelül déli 12 óra volt, midőn a dandár éle a nagy vizes rét tulsó (délkeleti) partját elérte s a szerbek 2—3000 lépésre az előttük emelkedő fensikon kisebb huszár járőröket pillantának meg. (A 15 km. hosszú utat 5 óra alatt tette meg a dandár). Rövid idő múlva érkezett az elővéd jelentése Knicsaninhoz, hogy Damjanics serege most vonult ki a városból s a versecz—temesvári ut mentén a magaslaton, merőleg a szerbek utvonalára, fejlődik a harchoz.

Damjanics hadereje, minthogy a fehértemplomi csapatok sem érkeztek bé, mintegy 3000 ember vala. Utra készen állottak már 18-án s 19-én hajnalban el is indultak a csapatok Zichyfalvára. De alig meneteltek 1/2 órát, midőn Damjanics visszarendelte őket, mert időközben megtudta, hogy a szerb hadak egy része az éj folyamán Zichyfalvára érkezett. Ennek folytán csapatait összevonva, menetét a versecz—temesvári utra Moravicza felé irányította. A sereg elvonulása előtt a magyar érzelmű lakósok kocsijainak hosszú sora menekült lassan és nehézkesen az országuton. Damjanics 2 órai időt engedett a menekülőknél, hogy azok teljes biztonságban elvonulhassanak. Versecztől északra a fensikon, arccal Nagy-Margitának a versecz—temesvári ut nyugoti oldalán két harevonalba fejlődve várta a hős vezér Knicsanin hadait.

Alig hogy Knicsanin értesült a magyarok harcba fejlődéséről, a Szt-Jánoson volt lövegek Petrovics Milivoj parancsnoksága alatt ügetésben utolérték a derékhadat, míg Kossanics a

fellágyult jégen csak lassan haladt előre, s ösmeretlen távol-ságban volt. Knicsanin törekvése oda irányult, hogy mielőbb lekerülvén a jégről, a szárazon biztos állást foglalhasson, ha mindjárt a magyarok lövegeinek uraló hatása alatt is.

Éppen a part közelében állott egy kis házikó; mellette vitt fel az ut a szelíd lejtőjü magaslaton át Verseczre. Ezen magaslatot szállották meg a magyarok. A házikótól délkeletre kissé oldalvást elhagyottan állott a mult év október havában épült zárt sánc. Még valamivel távolabb szintén délkeletre, egy kis erdő vala. A házikótól északra mintegy 600 lépés távol-ságban szintén a nedves rét partján egy csinos szilárd építésü nyá-rilak állott, — (az Angyelkovics-féle tanya épület) mellette az ut meredeken vitt fel a szőlőkön át azon magaslat legmagasabb pontjára, mely szemben állott a szerbek arcvonalával.

A Knicsanin dandár közepe ama kis házikónál vala. Bal-szárnya a nyári lakra támaszkodék. Ezen szilárd épületet Baraics egy osztály német-bánáti határőrrel szállotta meg s támogatá-sára jött egy másik osztály is. Baraicsnak meg volt hagyva, hogy a szőlőket fel a magaslatig erősen szállja meg; ezt tenni a magyarok elmulasztották. A szerb jobbszárnynak nem volt támpontja; ugy ezt, mint a központot elárasztották a magyarok lövedékei.

Petrovics Milivoj 6 lövegét a nyárilak északi és déli olda-lán állította fel. Tőle jobbra 400 lépésre a közép felé Knicsanin működött más 6 löveggel. Vele voltak seregének legjobb csapa-tai, a szerviánusok, ezekkel iparkodott a magyarokat feltartóz-tatni elvonulásukban. A jobb szárnyon is szerviánus csapatok valának.

A magyarok 1-ső harc-vonalában csak 2 zászlóalj és a lövegek, a szárnyakon és térközben voltak felállítva. A többi csapatok a második vonalban állottak.

A fenti leírásból és a terep alakjából kitetszik, hogy a magyarok uralgó helyen fönt, a szerbek alant harcoltak.

A löveg tüzharcot a magyarok kezdték s a szerbek viszo-nozták. Ez alatt Baraics német-bánáti osztályai feltörték a magaslatra. Erre a magyaroknak jobb szárnyon lévő egész zászlóalja támadt reá, s a lövegek pusztító kartács tüze kiverte Baraics embereit a szőlőkből.

Most érkezék Baraics segélyére Kling százados alatt a német-bánáti határőrök 4. zászlóaljának 3. osztálya, s ama nyári lakba veté magát.

Ezen összeesapás következtében a magyar had jobb szár-nya (1-ső harc-vonal) előre nyomult, míg a balszárny állva maradt. Így a harc-vonal ferde irányt vett fel. Elhez képest a

szerbek is párhuzamos viszonyba kerültek a magyarok harcvo-nalához.

A szerb jobb szárnyon a födetlenül álló szerviánusok a redoute sáncait és a kis erdőt szállották meg, hogy szívósabb ellentállást fejtsenek ki. A központ sem bírta kiállani a magya-rok golyó záporát s fedezék után nézett. Csupán a bal szár-nyon a német-bánáti határőrök 4. zászlóalja tartotta magát a nyári lakban, de a magyarok egy rohammal onnan is kiverték a szerbeket.

Ezen válságos helyzetben a szerbek még csak egy század tartalék fölött sem rendelkeztek, s Kossanovics még mindég nem érkezett meg a német-bánáti határőrök 3-ik zászlóaljával.

A jobb szárnyon a szerviánusok ugyan kitűzték a lobogót az elhagyottan talált sáncokon, valamint a kis erdő szélén is, de ez az ütközet folyamára nem birt semmi értékkel, mert egy részről a veszélyben forgott szerb ágyuktól távol valának, más részről a magyar balszárny ellenében szenvedőleges magatar-tásban tulajdonképen semmit sem csináltak.

A magyarok 1-ső harcvonala jobb szárnyával (tehát ismét a jobbszárny 1-ső zászlóalja) előbbre nyomulván, mind köze-lebb hömpölygött s mind szűkebbre szorította a kört Knicsanin útege és csapatai körül. Nem volt előfogat, hogy a szerbek ágyuikkal hátrálhattak volna.

Már az ágyuk kezelő személyezte is ember ember ellen küzdött. Knicsanin titkára Kovacevics Tódor maga volt kény-telen az ágyuk kezelésénél segédkezni. A szerbek helyzete két-ségbe ejtő vala, midőn végre Kossanics a 3. német-bánáti zászlóaljjal a nedves rét partján ama kis háznál megjelenik, s a vett parancs folytán rohamra nyomul előre.

Az által, hogy a magyar jobbszárny merészen tört előre s a szerb harcvo-nal központja felé is bekanyarodott, míg a második harcvo-nal a magaslat szélein mindég állásában maradt, a két harcvo-nal közt mint egy 600 lépés távköz támadt.

Ezen távközbe vezette Kossanics zászlóalját s oldalba és hátba támadta az előre tört magyar zászlóaljat. Ez most engedni volt kénytelen a tulnyomó erőnek. Midőn pedig Kossanics zász-lóalja a magyar zászlóaljat elérte, a csapatok egy össze-vissza kevert tömegbe verődtek, melyben lövés-lövés után esett; a magyarok szuronyos puskával, a szerbek handzsárral kezükben viaskodtak férfi, férfi ellen.

Időközben Damjanics — minthogy célját érte — a vissza-vonulásra parancsot adott. A küzdő zászlóalj s vele az egész első harcvo-nal a szerbek ellen viaskodva visszahátrált a magas-latra, s megkezdé elvonulását az országuton Moravicza felé.

A második harcvo-nalnak természetszerűleg már elébb elkel-

let vonulnia s az utzáró támadás egész sulyát az első harcvo-
nal jobbszárnyas csapatai tartották fel.

A harc már vége felé járt, midőn a szerbek itt a magas-
latra feljutának s ekkor Versecz felől (Knicsanin dandárának
jobbról és hátulról) ágyu lövedékek röpültek a szerb csapat
tömegek közé. Ugyan is a hadtest zöme Versecz nyugati olda-
lán megérkezve éppen harchoz fejlődék, s Joanovics Mihály
nem ösmerve föl a várostól északra felvonult tömegeket, ugy
vélte, hogy azok magyarok s reájuk tüzelt.

Midőn Theodorovics tábornok értesült az ütközet folyamá-
ról, a pétervárad határőrök egy zászlóalját és 4 löveget indi-
tott Knicsanin támogatására. Ezen csapat már csak az ütközet
vége felé érkezett a helyszínére, a midőn a magyar csapatok
elvonulóban valának s talán még valamely a magyar első vagy
második harcvonalból kikülönített utóvéd osztaggal volt némi
harca, melyből 10—12 ember elesett.

A kétirányból eredő nyomás folytán visszavonuló magyar
csapatok a szerb tüzérség által oldalozva az országuton össze-
tömörültek. Ezekben csak az utóbb küldött 4 löveg tehetett
kárt, mert a Knicsanin ágyuiból alig birtak kettőt előre vonszolni.

A szerbek az elvonuló magyarokat a temesvári uton a
vizes rét végéig — hol az ut nyugatra fordul — Vatinával egy
magasságban követték. E közben már bealkonyodott. Knicsanin
abban hagyta az üldözést s Verseczre vonult vissza.

Mint előbb emlitém, Damjanics január 19-ét tüzte ki a
sereg elvonulására s a fehértemplomi csapatoknak is Verseczre
kell vala bevonulniok. Minthogy azonban Theodorovics tábornok
a magyar seregnek utját állotta, Damjanics csak 19-én délben
— utirány változtatása mellett — tudott utra kelni.

Az nap déluán 4 óra körül lehetett az idő, midőn Fehér-
templom védőrsége Hrabéczy őrnagy parancsnoksága alatt a
28. honvéd zászlóalj, Phillipowszky tüzér őrnagy alatt 8 löveg-
ből álló üteg s a Hunyadi huszárok 1 százada és 23 fogoly
Versecz déli részén megérkeztek.

Ezen időtájban a szerb sereg közép oszlopa már a városba
nyomult vala. Theodorovics körülbelül délutáni 2 órától — a
midőn megérkezett — táborkarával és a pétervárad határőrök
zászlóaljaival a város nyugoti bejáratánál állott s várta a Knicsa-
nin dandár harcának kimenetelét.

A jobb oszlop Jovanovics Száva alatt kissé elkésve a város
délnyugati oldalán megérkezett.

Jovanovicsot a magyar csapatoknak déli irányából történt
érkezése meglepte. Viszont ezek a város délnyugati részén, hol
a Selyemgyár utca végződik, sietve nyomultak be a városba,

hogy Damjanicscsal egyesülhessenek, mert nem tudták, hogy a szerb hadtest már itt megérkezett legyen.

A magyar csapat bevonulása folytán ezek és a szerb csapatok közt harc fejlődött. Theodorovics hallván a puskák ropogását, Sárics századost az utóvéd néhány századával, pétervárad határőr csapatokkal oda irányította, honnan a harci zaj hallatszott. Ez éppen jókor jött, hogy a magyar csapat átvonulását megakadályozza. Ez alatt Jovánovics is időt nyert s csapatát harchoz fejlődtteté. Bent a városban a Damjanics hadához tartozó lugosi nemzetőrök 2 egy fontos ágyuval még vissza maradtak, nem sejtván, hogy a szerbek oly hamar érkeznek Verseczre. Az ágyuszó hallatára utána siettek Damjanicsnak. De már akkor a temesvári ut el volt zárva. Vártak a fehértemplomi csapatok érkezésére. Midőn tehát a harc itt kigyuladt, ezekkel iparkodtak egyesülni. Néhány verseczi nemzetőr is csatlakozott hozzájuk. A Meszics partján utjokat állották a szerviánusok; ezeket a zsidó temető közelében leverték és szerencsésen egyesültek a fehértemplomi csapatokkal. Most már Hrabéczy őrnagy tisztában volt vele, hogy a szerb hadtest miatt Verseczen át Damjanicscsal nem egyesülhet. Ennek folytán visszavonta csapatát délnek s az éj leple alatt Verseczet elkerülve Temes-Paulis táján a befagyott vizes réten át Zichyfalvára s onnan tovább menetelve 2 nap múlva Zsombolyán egyesült a főcsapattal.

A szerb hadtest lőszer oszlopának parancsnoka január 20-án reggel jelentette, hogy az elmúlt 19-ről 20-ára menő éjjel 12 óra tájban midőn a kocsioszlop Vlajkoveczről Versecz felé haladt, előtte merőleg egy csapat oszlop vágta át az országutat. Azon hitben, hogy a lőszeroszlop utat tévesztett s az előtte elvonult csapat a szerb hadtesthez tartozván, Verseczre törekszik, követte a lőszeroszloppal az elvonult csapatot. De bármily gyorsan haladt, nem bírta utólni. Végre miután amaz eltűnt szemei elől, a lőszeroszlopot pihentetés céljából megállította. Reggel felé vette észre, hogy Paulisnál van. Mig az eltűnt csapat-oszlop nyoma Zichyfalvának tartott.

Már éjjel volt 11 óra körül, midőn a szerb hadtest zöme a városba nyomult s éjjeli 2 óráig az összes csapatok el voltak szállásolva.

Előőrsi szolgálatba a német-bánáti határőrök 3. zászlóalja rendeltetett.

A két ellenfél veszteségét megállapítani nem lehet. A szerbek 100 főre teszik a saját veszteségüket. De csak az izraelita temetőnél lévő emlékoszlop 54 szerviánus sirját jelöli. A másik ütközet halottainak számát, kik a „Vrelán” vannak

elhantolva, szemtanuk 500—700 főre teszik. A magyarok vesztesége teljesen ismeretlen.¹⁾

* * *

Az osztrák-szerb hadtest január 17-én Dolova Neudorf-Szamos vonalában állott, hogy már következő napon Versecz ellen nyomulván a magyar hadosztály elvonulását megakadályozza.

E célra a Dolova-Temes-Miklós-Versecz, Neudorf-Alibunár-Temes-Miklós-Versecz, és Szamos-Szeleus-Zichyfalva,-Verseczi hadműveleti vonalak arcváltással kapcsolatban, természetesen ajánlkoztak. Azonban más erő elosztás, gyorsabb kivitel és egy kis ámitás szükséges ahhoz, hogy valamely seregrész útját elvágjuk. A jelen esetben az átkaroló csoport az erők $\frac{2}{3}$ -ad része lehetett volna. Zichyfalva és Moravicza felől nyomulván Versecz ellen. A hadtest $\frac{1}{3}$ -ad része mint lekötő arccsoport Temes-Miklósról nyomulhat vala Versecz felé. E hadművelet végrehajtására a hadtest viszonylag a magyar hadosztályhoz, elég nagy létszámmal rendelkezék.

Nem hallgathatjuk el azonban az osztrák-szerb hadtestnek ama szerfölött hátrányos állapotát, hogy nem volt annyi és olyan lovassága, mint a magyaroknak. De ha már a célba vett erő elosztással történt a hadművelet, nem éppen kifogásolandó, mert hiszen az átkaroló csoport ereje 8000 főre tehető, a legjobb osztály parancsnok alatt a legjobb erőkkel; mindaz által e hadművelet is több eredményre vezethet vala, ha a közép oszlop Versecznél történt megérkezése alkalmával teljes haderejét a magyar balszárny ellen veti, s nem 1 zászlóalj és 4 löveget indít csupán Knicsanin segélyére. Mert hiszen Theodorovics tábornok a péterváradi zászlóaljakkal már délutáni 2 órakor Versecz alatt állott. Knicsanin és Damjanics délutáni 1 órától legalább is d. u. 3 óráig heves és szivós harcban állottak egymással. Ha Theodorovics tábornok Versecztől tartott, Jovanovics dandára a városnak ellensúly gyanánt szolgálhatott volna.

A magyar hadosztály csekély létszáma és kedvezőtlen védállása, amennyiben hátrálási vonala jobb szárnyának meghosszabbításában feküdt — nagy előnyöket nyujthat vala a szerbeknek. Ez előnyöket azanban sem Knicsanin, sem Theodorovics nem használta fel.

A magyar csapatok védállásából és a harc lefolyásából tudjuk, hogy csupán az első harcvonal vett részt a harcban löveg és puskatüzzel, s az ütközet súlypontja természetesen

¹⁾ Milleker Bódog Versecz szab. kir. város története. 45—56. l. Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers id. m. 126—131 l. Klapka Gy. és Horváth M. id. m.

a magyar jobb szárnyon vala. Tehát 2 zászlóalj s néhány löveg tartotta fel Knicsanin egész dandárát, s e két zászlóaljból csupán a jobb szárnyas vett súlyosabb és cselekvőbb részt a küzdelemben. Ez verte vissza és tartotta fel a szerbeket, mialatt a sereg elvonult.

Viszont Knicsanin dandára párhuzamosan alakult a magyarok harcvonalaéhoz egyenlő erő elosztással. Tehát nem hozta kifejezésre ama fontos harcászati törekvést, hogy balszárnyán lépett volna fel túl erővel, hogy Damjanics elvonulását megakadályozza.

Damjanics január hó 19-ét tűzte ki az indulás napjául. A csapatok már 18-án készen voltak az indulásra. Jó és számos lovassága dacára nem volt tudomása róla, hogy Knicsanin dandára Zichyfalvának elébe került. Reggel visszavonta utnak indított csapatait s a menekülő kocsi oszlopának biztosítása okából állást foglalt Versecz közelében. Minthogy a csapatok fölkészülésére s elindulására volt idő, nem értjük mi volt az oka, hogy a lugosi nemzetőrség 2 lövegével még a városban vissza maradt. Valamint azt sem tudjuk, hogy a fehértemplomi magyar csapatok miért késedelmeztek, ha csak nem külön oszlopban kell vala a főcsapat után menetelniök, a mi — tekintettel a szerb hadtest közellétére — nem helyeselhető. Végül megjegyezzük, hogy az osztrák-szerb hadtest körülzáró törekvése dacára, a magyar hadosztály helyzete csak némileg körültekintő parancsnok alatt — kevésbé aggasztó vala. A hős Damjanics vitéz honvédeivel — szükség esetén — ha nem Moraviczának, akkor N.-Zsámnak vagy Temes-Kutasnak keresztül vághatta volna magát.

Valószínűleg azt érezte az ellenfél, azért is olcsón adta a verseczi ütközetet.

Damjanics Zsombolyán egyesült hadoszlopaival Aradra menetelt, hol január végén megérkezett. Ily módon a Bácska és Bánát könnyű szerével az osztrák-szerb hadtest kezébe jutott s ez utóbbi Temesvárral érintkezésbe lépett.

Január hó vége felé Szabadka, Szeged és Arad környékén a magyar hadak létszáma a következő vala: a bánáti hadtest 12000 ember, a bácsi hadtest 8200 ember, az aradi várat körülzáró hadtest 8000 ember. Összesen 28200 ember és 120 löveg.

Ezen haderőből az aradi várat ostromzáró hadtest 1 zászlóaljjal erősített. A bácskai hadtestből 3200 ember Szabadkán és Szegeden maradt. A felmaradó 16000 ember 3 hadosztályba tagozódék, melyből egy hadosztály Hrabovszky alezredes alatt 6000 főnyi létszámmal Bem segélyére a Maros völgyében Erdélybe irányított s február hó 8-án Dévánál egyesült Bem seregtestével. A felmaradó 2 hadosztály 10000 főnyi létszámmal

Vécsey és Damjanics parancsnoksága alatt február 26-án Cibakházánál egyesült s a harmadik hadtestet képezte, s utóbb a Középtiszánál működő főhadserghez Dembinszki fővezér parancsnoksága alá osztatott be, Windisgrätz herceg haderejének leküzdésére.

Az ország védelmére 1849. január első napjaiban Pesten kidolgozott hadműveleti terv alapján a délmagyarországi hadszínhelyen levő magyar csapatok a szerbekkel szemben egyelőre — kizárólag védelemre szorítottak.

Délen Péterváradot Csuha ezredes parancsnoksága alatt 4 zászlóalj rendes gyalog csapat és egy szárny Würtemberg huszár tartotta megszállva. A vár több hónapra való élelmi szerrel el volt látva.

A Bácska délnyugati részének fődözése céljából — a szerémség és a római sánczokban tanyázó szerbek ellenében Bezerédy Miklós alezredes alatt 3—4000 nemzetőr maradt vissza, Bács községben a törzs hadiszállással.

Egyébként a 4. és 6. hadtest meglevő és alakuló csapatai a hadszínhely északi szélén Szabadka—Szeged és a Maros vonal védelmére utaltatott olyformán, hogy a 4. hadtest gróf Hadik ezredes alatt Szeged főhadiszállással a szabadka—szeged—makói vonalat, ellenben a 6. hadtest Gaál tábornok parancsnoksága alatt — Arad vár ostrom zárolása mellett — Makótól Erdélyig a Maros vonalát védelmezze.

A bács—bánáti hadműveletek a magyar sereg kivonulása után Perczel támadólagos fölléptéig.

A szerb hadak néhány napot pihentek Verseczen. Azután Knicsanin 12000 főnyi szerviánus hadosztályával Verseczről indulva január 27-én N.-Becsikereken bevonult s a Bega csatorna és Tisza folyó közt félkör alakban helyezte el csapatait. Ezen félkör N.-Becsikerek központtal Aradacz—Elemér—Szt.-Mihály—Jankahid községek által jelződik.

Koszanics százados 3000 határőrrel és 7 löveggel január 30-án N.-Kikindáig előre tolatott.¹⁾ Ezeket nemsokára követte a főhadi szállással Theodorovics tábornok is. Február 1-én a főhadiszállás Zsombolyára tétetett. Knicsanin — miután a Tisza balpartján Török-Becsét és Pádét megrakta szerviánus csapatokkal, — balszárnyával a Tiszára támaszkodva, február elején Mokrinig, a törzshadiszállással az Aranyos mellett Besnyőig nyomult elő.

Ez alatt Lázics Tivadar százados N.-Kikindán ujoncozott

¹⁾ Honv. 39. sz. 1849.

s az egész szerb kerületből 2 zászlóalj önkéntest sorozott be. Ezen újoncok március hónapban már előrsi szolgálatot teljesítettek a Maros mentén.

Theodorovics tábornok zombolyai főhadiszállásáról Gyertyámoson át összeköttetésbe lépett a temesvári császári védőséggel.

A Maros mellett Gaál tábornok a 6-ik hadtesttel Arad várát szorongatta. Minek folytán a temesvári csapatok egy osztálya és a hazai szerb csapatokból alakult hadtest (a német-bánáti határőrök 3. zászlóalja és a csajkás zászlóalj kivételével) Gläser altábornagy parancsnoksága alatt az aradi várát ostromló magyar hadtest ellen irányították.

A Tisza jobb partján Bácskában a szerbek szintén akadálytalanul nyomultak elő. Drágics őrnagy a szerémségből hozott csapatokkal és Szt.-Tamás védőséggel Zomborba tört. Davidovác százados egy csajkás zászlóaljjal O-Becse és Zenta ellenében működött. A csajkások egyéb fegyverfogható népe a római sáncokat tartotta megszállva. Zomborban és Cservenkán a Ferencz-csatorna mellett Stanojevics Milia őrnagy parancsnoksága alatt a szerbek két erős hadoszlopot alakítottak.

Péterváradot a Duna bal partján a szerbek a római sáncokból odavont — nem egy egész — zászlóaljjal, Karlócza felől a Vezirác magaslaton Biga csapatai megfigyelték. Március elején Kamenicanál a Duna jobb partján Mamula cs. kir. ezredes csapatai, március végén a folyam balpartján báró Léderer Móricz cs. kir. ezredes dandára Újvidéknél zárta körül a várát.

Eszék vár ódon falait Eder tábornok 4500 emberrel védelmezte. Trébersburg cs. tábornok 8000 határőrrel és 40 löveggel zárta körül. A vár február 13-án megadta magát, a védőség bizonyos kötelezettségek mellett szabadon bocsáttatott.

Gróf Nugent tábornok a Dunántulról seregének egy erős osztályát Batinán és Bezdánon át Szabadka ellen irányította, míg egyéb csapatok Péterváradhoz vonultak.

A mint látjuk, az osztrák-szerb hadak a Dunától a Ferencz-csatorna vonalán a Tiszáig s a Tiszától Temesvárig — a hadszínhely egész szélességében előfelé törtek.

Ezen időtájtban a császári főhadvezérlet hadműveleti terve Pestről Debreczen felé irányult. Északon Ramberg altábornagy Görgey hadteste nyomában vala. Az utóbbinak csapatai Branyszkót elfoglalták, minek következtében Schlick Kassán át-szorulva, Losonc felé menekült s Görgey akadálytalanul jutott a Felső-Tiszához, hol a magyar főhadserg egyesülőben vala.

Pesten a császári főhadiszálláson nem tudták hol van a magyarok főhadereje, miből kifolyólag a fővezérlet erősen portyáztatott Pestről Gyöngyös- és Czibakháza—Szolnok irányában.

Erdélyben Puchner Bemet Déváig szoritotta; de a Piski csatában az osztrák sereg megveretett s Bem csakhamar Erdélyt visszafoglalta.

Az osztrák—szerb hadtest hadműveleti terve a császári főhadssereg hadműveleti tervével összhangban állott s fővonalaiban következő vala.

A jobb szárnyon Temesvár védőrsége néhány szerb és oláh zászlóaljjal egyesülve, Arad várát felmenti s a Maroson átkelvéen, Nagy-Várad ellen nyomul. Ez alatt az osztrák-szerb hadtest zöme a Tisza mindkét partján Török- és O-Kanizsán át Szegedre, — míg a balszárny Zomborból Szabadkán át Szegedre — nyomul. Ott a Pestről Szeged felé irányítandó Jelasics 1. osztrák hadtesttel egyesül, s utját Debreczen ellen folytatja.

Délen Pétervárad körülzároltatik s a Duna vonalát Kameniczától Dályáig szerb osztagok őrzik s kisebb csapatok portyáznak az elfoglalt ország rész területén.

Az osztrák—szerb jelentékeny haderő s az imént vázolt nagy fogású hadműveleti terv ellenében a magyar kormány január hó végén gróf Hadik Gusztáv ezredes parancsnoksága alatt csupán 2 zászlóalj honvéd, 2^{1/2} század huszár és 2 lovasági üteg, összesen 3500 főnyi képzett katonaság és több rendbeli nemzetőr csapat fölött rendelkezett.

A kormány gondossága és a nép hazafias áldozatkészsége e hadak létszámát csakhamar fölszaporította, s február elején Hadik ezredes hadteste 4-ik számmal jelölve már két hadosztályba, (helyesebben dandárba) tagozódék, és pedig:

Szabadkai 1-ső számú hadosztály. Parancsnok: Gaál László alezredes. Honvédek 1^{1/2} zászlóalj, önkéntesek 1 zászlóalj, nemzetőr gyalogság Szabadka és környékéről (legalább 2500 főnyi létszámmal) 2 zászlóalj, huszárok 1 század, lovas nemzetőrség (300 főnyi létszámmal) 2 század, tüzérség 6 löveg. Összesen 4^{1/2} zászlóalj, 3 lovas század, 6 löveg.

Ezen csapatok Szabadkát tartották megszállva s Horgoson át Szegeddel valának összeköttetésben.

A szegedi 2-ik számú hadosztály. Parancsnok: Igmándy őrnagy, Wasa gyalogság 2-ik zászlóalja 1 zászlóalj, honvédek 3 zászlóalj, önkéntesek 1 zászlóalj, nemzetőr gyalogság Szeged és környékéről körülbelül 2 zászlóalj, huszárok 4 század, tüzérség 16 löveg. Összesen 7 zászlóalj, 4 lovas század, 16 löveg.

Február közepe táján a 4. hadtest kötelékében a következő csapatokat találjuk:

Wasa ezred 2. zászlóalja 1 zászlóalj. Turszky ezred 2^{/3} zászlóalja (4 század) 1 zászlóalj, honvédek 5. 7. 8. zászlóalj 3 zászlóalj, Dobsa, Földváry, Niczky-féle önkéntes zászlóaljak 3 zászlóalj, Bács—Csongrád megyék nemzetőrsege 5 zászlóalj, a

szomszéd vármegyék nemzetőrsége ösmeretlen létszámmal (?), Ferdinand huszárok $2\frac{1}{2}$ század, Hunyadi huszárok 2 század, tüzérség 30 löveg. Összesen 13 zászlóalj, $4\frac{1}{2}$ lovas század, 30 löveg.

Ezen haderőből 5000 ember a rendes csapatokhoz s körülbelül 9000 ember a nemzetőrséghez számítandó.

A hadtest kötelékébe tartozó Igmándy féle hadosztály Szegedet tartotta megszállva s egy erősebb különítményt a Tisza—Maros közé eső Szöreg község megszállására tolt előre.

A fentebb előadott hadrend s az abban kitüntetett csapatok beosztása, a védő vonal hossza s az ellenségnek majd itt, majd ott történt támadó föllépése folytán változásnak volt alávetve.

A bácskai részek hódoltatása a szerbek által.

Midőn a magyar sereg a Bácskából kivonult, a szerb fölkelők minden ponton megmozdultak. Hódító vállalatuk kiinduló pontja Szt.-Tamás lőn. A szerb őrség január 23-án e hely környékét szállotta meg. Azután a szerémségből jött csapatokkal három hadoszlopba alakulva, az egyik hadoszlop január 25-én Kulát megtámadta, de visszaveretett. — Január 28-án Sztejin és Nenadovics 3000 főnyi szerb haddal megismételte a támadást s Kulát elfoglalta. Február 2-án Sztejin Kuczura és Torzsa ellen indult, hol Bezeredy Miklós alezredes a bács-bodrogh megyei nemzetőrök parancsnoka és Czintula nemzetőr őrnagy nemzetőr csapatokkal állottak. Utóbbiak elentállás nélkül Péterváradra vonultak vissza.

Délen Piros község egy szerb csapat támadását visszaverte. A második szerb hadoszlop január 25-én indult el Szt.-Tamásról s Topolya ellen volt irányítva. Utközben Hegyes és Feketehegy visszaverte a szerbek támadását, Szeghegy azonban meghódolt. Utóbb a másik két község is a szerbek birtokába esett. Január 28-án a zsákmányoló megittasodott szerbek — csupán a vak hirre, hogy nagyobb magyar csapat van előnyomulóban, hanyat-homlok visszafutottak Szt.-Tamásra.

A 3-ik hadoszlop Davidovacz és Szurducski alatt a Tisza jobb partja mentén nyomult elő, Ó-Becsét, Moholyt, Adát, egymásután elfoglalták. Ezen hadoszlophoz csatlakozott Nenádovics és Szimics is s a sereg jelentékeny erővel támadta meg február 1-én Zenta városát s abban 2000 védtelen magyart lemészároltak.

Ezután a szerbek ismét a Ferencz-csatorna mentén Zomborra veték szemüket. A város, hogy magát megvédje, Neme-

gyei Bódog őrnagyot, ki szabad csapatának romjaival Bezdánban laktáborozott, meghívta a város védelmére.

Nemegyei 2 zlj. 4 lov. század 2 ütegbe osztott 12 db vegyes ürméretű löveggel — összesen 2350 ember és 540 lóval — még január havában indított a Dunán túl — Eszék fölmentésére; azonban Nugent által megveretett s csapatának több mint fele fogságba esett vagy elszéledt.

Nemegyei a meghívásra Zomborba vonult. Melléje csatlakoztak Pál Antal vezérlete alatt a felső bácskai fekete sipkástovábbá a bajai vörös sipkás nemzetőrök és a halasi mozgó nemzetőrség.

A várost biztosító előőrsök Szonta, Ó-Stapár és Szivác irányában állítottak ki.

Február 10-én már híre érkezett, hogy a szerbek támadni készülnek s 11-én már riadó jelezte a szerbek előnyomulását. Nemegyei csapataival a vásártérre vonult, ott csatlakozott hozzá a nemzetőrség is s ott vette fel a Ferencz-csatorna sztapári hidjától és a sziváczi utról visszavonult előőrsöket, mialatt csapatának egy részét a város északi szélére küldötte, hogy a szerbeket megkerülve — talán hátba támadják. (?) De Zombor védelménél ütközetre nem került a dolog. Néhány ágyulövést váltottak az előőrs csapatok az előnyomuló szerbekkel. Aztán jött Nemegyeitől a parancs, hogy a csapatok a nemes-militiesi utra vonuljanak vissza. E váratlan intézkedés mindenkit meglepett.

A szerbek Sztejin és Drágics császári őrnagyok vezérlete alatt a szontai és sztapári hidakon át törtek be a városba. A visszavont magyar csapatok még a szerb temetőnél állást foglaltak s alig múlt el egy negyed óra s a szerbek a nekik átengedett városban voltak.

Nemegyei¹⁾ e tehetetlen, csapat vezérletre alkalmatlan ember most kiadta a parancsot, hogy a csapatok Stanisicsra vonuljanak vissza. A sereg Halasnak tartott, de Mélykutnál Szabadkára rendeltetett²⁾ s Gál alezredes hadosztályába osztatott be.

A szerbek Zomborból február 14-én Sztejin őrnagy alatt Bajmokra vonultak s azt is meghódoltatták a szerb vajdaság számára.

¹⁾ Nemegyei fiatal alig 25 éves, katonai tapasztalat és képzettség nélkül való éretlen ember volt. Fantasztikusan öltözött s mindenütt azt beszélte, hogy elve a köztársaság. Debreczenben ezzel megnyerte magának a honvédelmi bizottság elnökét s őrnagygyá kineveztetett és a dunántuli különítmény parancsnokságával megbízott — a magyar fegyverbecsület nagy kárára. Vetter A. id. m. Hazánk 1889. XI. 152. l.

²⁾ Thim József. Délmagyarország önvédelmi harca 1848—49-ben. 239—241 l. Der Feldzug in Ungarn und Siebenbürgen 1849. 36 l.

Császári és szerb csapatok hadművelete Aradvár fölmentése érdekében.

A hadszínhely keleti szakaszán Temesvárból indult ki a támadó vállalat az Aradvárát ostromzó 6-ik magyar hadtest ellen. Február 8-án Gläser altábornagy a temesvári védőrség 3000 emberét, az osztrák-szerb hadtest 6 zászlóalját, a szerb nemzeti uhlánus osztályt és 400 szerb lovast, összesen körülbelül 10000 embert indított Arad ellen, hogy Gaál hadtestét visszaszorítván, a várat élelemmel ellássa, Erdély felé az összeköttetést megnyissa s az osztrák főhadműveleti tervvel összhangban, támadó hadműveletét Nagy-Várad felé irányítsa.

Gaál tábornok már előzetesen értesült az ellenség szándékáról s az egybehívott haditanács határozata folytán a Maros balpartját kiürítette s az ostromló ütegeket már február 6-án a jobb partra átszállította. A hadtesttel pedig a Maros mögött foglalt állást oly módon, hogy jobbszárnya a csalai erdőnél, balszárnya Glogovácznál, közepe Ó-Aradnál állott.

Ilyen formán Gläser altábornagynak harc nélkül sikerült a várat 90 napi élelemmel ellátni. Február 8-án reggel 7 órakor az osztrák-szerb sereget a befagyott Maroson át a magyarokat állásában megtámadta. A közepén Ó-Arad mögött néhány lóporos kocsi felrobbanásából eredt riadalom folytán a csapatok állásaikat elhagyták s Gaál a két szárnynak is parancsot adott a visszavonulásra. Ennek következtében az ellenség könnyűszerével tört be Ó-Arad városába s a szerb hadak szokása szerint a csapatok zsákmányolni s a polgárságot bántalmazni kezdték.

Asztalos őrnagy, ki a 29. honvéd zászlóalj 4 századával, $\frac{1}{2}$ 6 fontos üteggel és 1 század Hunyady huszárral a jobb szárnyról Arad felé visszavonulóban vala, a jajveszékelve menekülő polgárságtól értesült az osztrák-szerb hadak zsákmányolásáról. Ennek folytán a Batonya felé hátráló honvédek egyes csoportjait is magához véve, a polgársággal egyetemben betört a városba s hősiességgel az ellenséges hadakat megrohanta. Asztalos őrnagy e vitéz hadi ténnyel a tiszszerte erősebb ellenséget a városból kiverte, s a már veszendőbe ment ostrom anyagot visszafoglalta. A küzdelemben az ellenség körülbelül 1000 embert vesztett. A magyarok vesztesége 100 főre tétetik.

Ezzel az osztrák-szerb hadak hadműveleti tervének egyik legfontosabb mozzanata elbukott.¹⁾

¹⁾ Klapka Gy. id. m. 2. 156—160 l. Der Winter-Feldzug 1848—49 in Ungarn 233. l. Gracza Gy. Az 1848—49 magyar szabadságharc története III 418 l. Vetter Antal id. m. Hazánk 1889. XI. 149 l.

A szerbek hadműveletei Szeged és Szabadka ellen.

Knicsanin hadosztályának balszárnya a szerb fejedelemségi senátor Zuban Lázár parancsnoksága alatt a Tisza mellett tartózkodék. Zuban Török-Kanizsát megtámadta s az abban volt gyöngye különítményt Ó-Kanizsára átszorította. Minthogy a magyarok e kisebb csapata itt sem tarthatta magát a tulnyomó erők ellenében, még az nap Ó-Kanizsát is kiűritette.

Zuban február 9-én 2000 szerviánus, 200 lovas és 10 lövegből álló hadával a Tisza és Maros szögében fekvő Szöreg községet támadta meg. Ebben a 8. honvéd zászlóalj 1 százada, a szegedi nemzetőrök 5 százada és 160 vásárhelyi lovas nemzetőr képezte az őrséget. A különítmény Szöregről kiszorulva Szegedre vonult vissza.¹⁾

Zubannak eme vállalata állítólag Knicsanin ellenére és tudtán kívül történt volna, — s hogy a helyzeten javítson a német-bánati határőrök egy osztályát Atanackovics százados alatt Bébára helyezte, — majd utóbb ő — (Knicsanin) is a főhadiszállással és a derék haddal Bébára vonult s Atanackovics osztályát a szöregi csapatokhoz tolta előre. A szerbek az elfoglalt Szöregot elsáncolták. Február 11-én Uj-Szegedet támadták meg²⁾ s miután azt elfoglalták a Tisza partján felállított 8 ágyuval dél tájban Szeged várost lövették, míg csapataik a várkastély ellenében fejlődtek.

Ezzel szemben Hadik ezredes a folyó jobb partján állította fel csapatait 6 löveg és 2 vet ágyuval. A magyar tüzérség csakhamar visszavonulásra kényszeríté a szerb lövegeket. Most az alsó város felé fordultak, hogy ott törnek át a jégen; de Forget százados a Wasa gyalogosokkal a jobb parton utjokat állotta. Erre a szerbek Uj-Szegeden a lakósoknál zsákmányolni kezdtek. A magyarok a kedvező pillanatban délután 3 és 4 óra közt Gombás százados vezetése alatt — előbb egy osztály nemzetőrség, majd egyéb csapatok is — átkeltek a befagyott Tiszán s a szerbeket megtámadták s Szöregig üldözték. Az utóbbiak 100 halottnál többet veszítettek.

Február 12-én Hadik ezredes két könnyű hidat veretett a Tiszán s következő nap Igmándy őrnagy vezérlete alatt megtámadta a szerbeket. Zuban szerviánusai Szöreg északi arconálát, míg Atanackovics százados a német-bánati határőrök osztályával a balszárnyon a szőlő kerteket tartotta megszállva. Igmándy őrnagy három támadó csoportba alakulva nyomult Szöreg ellen.

¹⁾ Vörös A. gyűjteménye 894. sz. Közlöny 1849. 39. sz.

²⁾ Gracza Gy. id. m. III. 409. l. 3500 főre és 24 ágyura teszi a szerbek erejét. A lövegek ily nagy száma nem valószínű.

A balszárnyon Bene őrnagy parancsnoksága alatt: csongrádi nemzetőrök, 1 löveg nemzetőr lovasság fedezete alatt balszárnyával a régi Marosra támaszkodva, Szöreg északi kiszögélésének tartott.

Középen Forget százados parancsnoksága alatt a Wasa zászlóalj 4 százada, 3 löveg $\frac{1}{2}$ század lovasság fedezete alatt — a Jankova barán át a falu nyugoti arcvonására nyomult.

A jobbszárnyon Irényi őrnagy alatt a 8. honvéd zászlóalj $1\frac{1}{2}$ század huszár 50 lovas nemzetőr 2 löveg $\frac{1}{2}$ század huszár fedezete alatt — a Budzsák legelőt érintve a község délnyugati sarkára irányított, körülbelül oda, hol Atanackovics határőrei állottak. Ezen első harcvonalat követte másodvonásban az összes többi nemzetőrség Mihalovics őrnagy parancsnoksága alatt. A támadás reggeli 7 órakor kezdődött. 8 órakor a vitéz Wasak és a 8. honvéd zászlóalj csapatai már rohamra mentek. Előbbiek két sáncot szuronynyal vettek be s az utóbbiakkal együtt s egyszerre törtek be a faluba, mialatt a jobbszárny lovassága az ellenség balszárnyába került. Knicsanin Bébáról a harc színhelyére sietett, Stefanovics százados tartalék csapattal és lövegekkel Bébáról szintén Szöreg felé iparkodott, de a feneketlen uton csak lassan birt előre nyomulni.

Knicsanin személyes megjelenésével némileg javított a szerbek harcászati helyzetén, mert kevés híja volt, hogy Zuban balszárnyát és lövegeit a magyar lovasság meg nem kerülte s a Marosba nem szoritotta. Rakitza a kruzseváczi szerviánusokkal Szt-István felől csak hogy időre érkezett, hogy a szerbek balszárnyának átkarolását megakadályozza. Ezek a faluból kivezetvén, jelentékeny (pár száz főnyi) veszteséggel vonultak vissza. A magyarok 3 löveget és több lőszerkocsit zsákmányoltak. Veszteségük 60 ember vala. Déli 12 óráig tartott a harc. Délután 4 óra volt, amidőn Stefanovits a tartalék segély csapattal Szöreget megközelítette. De már akkor megszűnt a küzdelem. A magyarok Szegedre visszavonultak, Szöreg község füstfelhőben elhamvasztott állapotban vala.

A szerb hadak zöme Bébára, némely része Oroszlámosra, mások Gyálára és Szerb-Kereszturra vonultak vissza.

Ugyanez alkalommal a Horgoson laktáborozó nemzetőr csapatok is parancsot kaptak, hogy Szöreg elleni támadással egyidejűleg Gyála-Szt-Iván ellenében tüntessenek.

Február 16-án a szerbek egy más oszlopa Ó-Kanizsa felől Horgos ellen is támadást intézett. De az ott tanyázó gyalog és lovas nemzetőrség, a 8. honvéd zászlóalj 3. századával $\frac{1}{2}$ 6 fontos üteggel Derra őrnagy alatt a szerbeket véres fővel vissza üzte.¹⁾

1) Vörös A. gyűjteménye 894. sz. Hadik ezredes „Relátioja.“ Honvéd 1849. 46 és 50. szm. Erlebnisse eines k. k. Offiziers id. m. 139—143. l.

„A szöregi vereség nagy csapás volt a szerbekre nézve mint azt az osztrák-szerb hadtest egy tisztje írja; a szerbek erkölcsi ereje hanyatlott, a magyaroké emelkedett. A szerbiánusoktól való félelem megszűnt.” Erre meg kell jegyeznünk, hogy a szerbiánusok félelmetes csillaga már Damjanics győzelmei időszakában letűnt.

A szerb hadak most a következő állásokba vonultak vissza: jobb szárny Béba, balszárny Gyála és Szerb-Keresztur, a közép Oroszlámosra. Török Kanizsán egy kisebb különítmény, ellenben Ó-Kanizsán Davidovác cs. kir. százados alatt 1000 csajkás, 600 szerbiánus és 8 löveg vala. Theodorovics tábornok még mindig Arad és Temesvár közt a kombinált hadtestnél volt beosztva.

Az osztrák-szerb hadtest vezérkari főnöke Maroicsics őrnagy Erdélybe Puchner mellé rendeltetett, helyébe Herdy alezredes az osztrák-szerb hadtesthez osztatott be.

A szerbek visszahuzódásuk után február közepétől március elejéig újabb vállalatba nem bocsátkoztak. Theodorovics erősbírtást várt. E szünetet Hadik ezredes felhasználva, Uj-Szeged előtt a Maros és Tisza folyókra támaszkodó hidfőt hányatott.¹⁾ A sánc egyenes vonalban 2000^s hosszú vala s három bástyával s ezek közt ollóművekkel volt ellátva. Az említett fél hónapot Hadik ezredes gr. Batthyányi Kázmér kormánybiztossal egyetértőleg a csapatok szaporítása, szervezése és kiképzésére is fordította. Március végén a hadtest annyira megizmosodott, hogy Perczel Mór tábornok Hadik ezredes utódá védelemből támadolagos hadműveletbe képes volt átmenni.

Időközben az osztrák-szerb hadtestben lényeges változás történt. Knicsanin szervianusai a többszörös vereség folytán megunták a hadakozást s haza kíváncsok; Karagyorgyevics Sándor szerb fejedelem visszarendelte Knicsanint a szerbiánus hadosztálylyal. Ennek következtében Theodorovics a határőrökkel a Tiszához vonult s Török-Kanizsa lón főhadiszállása, mialatt a szerbiánusok gőzhajóval Belgrádba szállítottak.

Az osztrák-szerb hadtest kötelékében a következő csapatok valának: pétervárad határőrök 3 zászlóalj, német-bánáti határőrök 2 zászlóalj, illir-bánáti határőrök 2 zászlóalj, csajkás határőrök 1 zászlóalj, újlag szervezett N.-Kikinda kerületi önkéntesek 2 zászlóalj, Schwarzenberg uhlánusok 2 század, nemzeti uhlánusok 2 század. Tüzérség 30 löveg. Összesen 10 zászlóalj, 4 lov. század, 30 löveg.

¹⁾ A hidfő észak-keleti szárnya a Maros folyó régi medréhez, mely Uj-Szeged alá kanyarodék, délnyugoti szárnya a Boszorkány szigettel egy magasságban a Tiszára támaszkodott.

Török-Becsén és N. Beeskereken is alakultak határőr zászlóaljok, de ezeket még föl kellett fegyverezni.

A csajkás kerületben 1 zlj. állott. Karlóczán és Zomborban 1—1 zlj. péterváradi és 1 zlj. szerémvidéki határőr, ezen felül Zomborban 1 zlj. csajkás és 1 osztály zombori önkéntes vala.

A hadtest összesen $17\frac{2}{3}$ zlj. 4 lov. század és 70 löveg fölött rendelkezett. Theodorovics csapatai a Tisza és Maros közt a következőleg valának elhelyezve:

Ozwerék ezredes 4 zászlóaljból álló dandárából 10 század a dandár törzsszel Bébán-őrállításban, 2 század Atanackovics százados alatt a Maros melletti Kis-Zomborban s 2 zászlóalj Szöreg, Deszk, Szt.-Iván s ez utóbbi falutól nyugotra a Tisza melletti kis erdőben.

Török-Kanizsán a hadtest főhadiszállás 1 zászlóaljjal. Ó-Kanizsán 3 zlj. Szerb-Kereszturon 2 zlj. A lovasság Schirding őrnagy alatt Oroszlámosra helyeztetett.

Ó- és Török-Kanizsát hajóhid köté össze, ezt a bal parton hidfő, a jobb parton egész Ó-Kanizsát félkörben védsáncok zárták el.

Mint hogy a szerbek csapataik egy részét Pétervárad-Ujvidék megfigyelése, majd körülzárolására fordíták, a hadszínhely nyugoti szakaszán február közepétől március elejéig támadó hadműveleteikkel szintén fölhagytak. Miután Eszék megadta magát, Nugent csapatainak jelentékeny részét Pétervárad-Ujvidék alá irányította s azt körülzárolta, az ott nélkülözhetővé vált szerb csapatok a Bácskába küldettek.

A szegedi 4-ik hadtest védőleges magatartása folytán a szerbek hatalma a hadszínhely nyugoti szakaszán Bajától Bajmokon át Ó-Kanizsáig terjedt. Most legközelebbi hadműveleti tárgyul a 45000 lakossal bíró Szabadkát tüzték ki. Nap-nap után szállongott a hír, hogy immár Szabadkán van a sor. A város délnyugoti arevonala már 1848 december hónapban műszakilag megerősített. A bejáratokat zárt sáncok, az egyes utcákat torlaszok zárták el. Most, hogy a szerbek támadó szándékának híre futott, Sándor alatt s a szabadka-palicsi országuton is védsáncokat emeltek; Baja és Halas felé fekvő szőlők azon utjai, melyek a közlegelelőre vezetnek, alá vágott fákkal eltorlaszoltattak.

A város nagy kiterjedése mellett a csekély védőrséggel, a védelmi munkálatoknak inkább a közmegnyugvás, mintsem a város biztonsága szempontjából volt értéke és jelentősége.

A szerb hadak a Ferencz-csatorna mellékén verődtek össze, egy kisebb részök Sztanojevics őrnagy alatt Cservenkán maradt, míg 4000—5000 ember és 13 löveg Dragics őrnagy vezérlete

alatt Zomborról Bajmokra menetelt, hogy Szabadkát hatalmába ejtse.

A szerbek már előzetesen megtámadták a szabadkai előőrsöket, de minden alkalommal s így március 4-én is a szabadkai helyőrség által visszaverettek.

Speletics Bódog szabadkai kormánybiztos március 4-én értesült kémje által, hogy a szerbek Bajmok alatt táboroznak. Szabadkán ez időtájban nagyobb részt nemzetőr csapatok valának. A 4-ik hadtest kötelékébe tartozó szegedi és szabadkai dandár kölcsönös támogatás tekintetében egymásra volt utalva. Az állandó összeköttetés fentartása végett lovas küldönc állományok rendezettek be, azon kívül kellőszámu előfogatok tartatnak készenlétben oly célból, hogy a védelmi vonal egyik vagy másik pontjára rendes, harcképzett csapatok a szükséghez képest bármely időben gyorsan elszállíthatók legyenek.

Március 4-én délelőtt értesültek Szabadkán, hogy Dragics szerb hada Bajmokról jövet a Kaponyai csárdánál tábort ütött, míg egyes különítmények a szabadkai szállásokon pusztítanak.

A hadtest parancsnokság Gaál László alezredesre bízta Szabadka védelmét. Gaál március 4-én érkezett oda s haladéktalanul közölte a polgári hatósággal, hogy a parancsnokságot átvette s egyben a várost katonai főhatóság alá rendelé.

A kaponyai ütközet

március 5-én.

A beérkezett hírek folytán Gaál alezredes Mihalovics őrnagy parancsnoksága alatt egy 80 honvédből, 2 század mozgó nemzetőrből, 60 huszár és 2 6 fontos lövegből álló különítményt rendelt ki s indított kémszemlére a kaponyai csárda felé s egyidejűleg jelentést küldött Szegedre a 4-ik hadtest parancsnokságának. Ez a különítmény este érkezvén, mintegy 2000 lépésre megközelíté a szerbek által megszállott kaponyai csárdát s következő nap reggel 6 órakor lövegtüzharc fejlődött az ellenfelek közt. A szerbek 5 ágyuval tüzelve, a magyarok különítményét visszavonulásra kényszeríték.¹⁾

1849. március 4-éről 5-ére menő éjjel az 5. honvéd zászlóalj parancsot kapott, hogy készen tartott előfogatokon Szegedről Szabadkára induljon. Ez 7—8 órai ut kocsikon éjjel, ha nincs fennakadás.

Március 5-én reggel 7—8 óra tájban érkezett a zászlóalj Szabadkára, hol a helyőrség már eleve ágyulövessel fölriasztatván — a piacon gyülekezett.

1) Tiszavidéki ujság 1849. 21. szám. 157. l.

A dandár most következőleg alakult meg: Fővezér: Gaál László alezredes. 5-ik honvéd zászlóalj, Ferencz Károly gyalogosok¹⁾ 2 század, budai gránátosok 1 szakasz, mozgó nemzetőrség²⁾ 2 zlj., zombori nemzetőrség 2 század, Szabadka és környéki nemzetőrség körülbelül 2 zlj., Hunyady huszárok³⁾ 1 század, nemzetőr lovaság 2 század, tüzérség 3 és 6 fontos 5 löveg. Összesen $5\frac{2}{3}$ zlj., 3 lov. század, 5 löveg.

Az összes haderő létszámát meg nem állapíthatjuk ugyan, de a kaponyai ütközetben részt vett csapatok erejét bizvást 3000 főre tehetjük, melyből 1500 ember a rendes harcász csapatokhoz számítandó. A nemzetőrség kiképzése, fegyelme és felszerelése hiányos vala. Ezzel szemben a szerb hadak létszámát 4—5000 főre és 13 lövegre becsülik. Ez utóbbiak közt volt az általuk „Csicsó“-nak nevezett 18 fontos löveg, melylyel az alsóbácskai népet rettegették; a többi 6 és 3 fontos vala.

A szerb csapatok magvát 1 zlj. pétervárad határőr, 1 zlj. esajkás, 1 zlj. szerémségi határőr s 1 osztály (2 század) zombori önkéntes képezte; a többiek bácskai fölkelő szerbek s a szerbiai segédhadakból visszamaradt szerviánusok valának.

A szerb had a kaponyai csárdáig hatolva a „Tavankuti ér“ nyugoti partján, a dombok mögé eső horpadáson szállott táborba. Közvetlen az ér jobb partján csapatok foglaltak állást s az elővédet körülbelül 3000 lépésre Szabadka felé előre tolták.

Gaál alezredes elhatározta, hogy a szerbeket fölkeresi s ott a hol találja, meg fogja támadni.

Szabadka-Bajmok közt a terep hullámos róna; termékeny fekete föld. Az emelkedő halmok általában véve észak-nyugatról délkeleti hossziránynyal s 5—10 m. viszonylagos magasággal birnak.

A kilátás s ezzel a kilövés általában messzire terjed; mindazáltal a terep egyes részleteiben közbevetőleg egyes dombok majd terep hullámok, kisebb-nagyobb távolságra a szabad kilövést korlátozzák; kisebbszerű horpadások, teknők és vályuk gyakoriak s ezek a földött előnyomulást is lehetővé teszik.

Az erek vályuszerű mély völgyekben lomha folyással s nem ritkán mély vizállással a közlekedést kizárólag a hidakra szorítják; folyásuk iránya az emelkedések hosszirányával párhuzamos. A tavankuti pusztán fakadó ér a kaponyai csárdánál metszi a szabadka-bajmoki karban tartott utat. Az ér egy

¹⁾ Thim József id. m. 372. l. Klapka Gy. Der Nationalkrieg stb. című munkájában 2. 92 l. Turszky gyalogosokat említ a hadtest kötelékében.

²⁾ Egyik zlj. a felső bácskai „Fekete sipkások“ — Pál Antal százados alatt, a másik zlj. a Nemegyei csapatából összevont nemzetőrök, sorkatonák és honvédek Bach százados alatt.

³⁾ L. G. Klapka id. m. 2. 92 l.

50—200 lépés széles, 5—8 m. mély völgyecske fenekét borítja. A víz tavasszal és csapadékos időjárás alkalmával 0.5—1.00 m.; a meder fenék 2—2¹/₂ m. magas náddal van benőve. Télen vagy kora tavasszal a nádat rendszerint kivágják. Így 1849. tavaszán is a már előbb kivágott nád kicsi volt, míg a víz kötözködésig ért.

A kaponyai csárda környékén a vályu alaku völgyfenék 140 lépés széles, a jobb part többnyire uralkodik a bal part fölött; a partok esése meredek. Az ér mentén a jobbpárti dombok vonulata nem nyújt Szabadka felé kifogástalan védállást; mert közvetlen a balparton, a kaponyai csárdától délre 5—600 lépésre a jobbpárnál valamivel magasabb s körülbelül egy ütegállásnak megfelelő domb korlátozza a kilövést. Ugyancsak a csárdától északkeletre 7—800 lépés távolságban a bajmok-szabadkai ut mindkét oldalán emelkedő dombvonulat nem csak hogy elveszi a kilátást; de mérsékelten uralkodik a terepen egy részről Szabadka, másrészről a kaponyai csárda felé.

Ebből kifolyólag a nyugati fél ösztönszerűleg törekedni fog ezen emelkedést lövegeivel és csapataival megszállani; de ez esetben háta mögé esik az ér posványos fenekével.

Viszont a keleti félre nézve könnyebb ezen mérsékelten uralkodó emelkedést megtámadni s az ellenfélt erélyes szakadatlan nyomással a vizen átszorítani, mintsem egy — a jobbparton állást foglalt ellenséggel szemben — az innenső mélyebb fekvésű horpadáson át kartács és puskatüzben, a posványos vizen keresztül a tulsó partra felkapaszkodni.

A tavankuti ér a támadónak figyelemre méltó harcászati akadály.

Az arctámadás nagyobb veszteséggel járhat, végeredményében kétes lehet; miért is kívánatosnak mutatkozik, a csapatok egy részével — az ér felső folyásában átkelven — az ellenséget oldalában megtámadni.¹⁾

A harc eseményeiből látni fogjuk, hogy Gaál alezredes ütközettervénél eme tényezőket figyelembe vette.

Minthogy a szerbek Ó-Kanizsa felől Horgost s ezzel a szabadkai csapatok hátrálási vonalát fenyegették, Gaál alezredes a Horgoson volt és dandára kötelékébe tartozó nemzetőrséget Bene alezredes alatt Ó-Kanizsa felé irányította s nemzetőr csapatokat visszahagyott Szabadka város sáncainak oltalmára, míg a többi haderővel Bajmok felé indult.

A főhadoszlop a szabadka-bajmoki uton nyomult elő, a hol Gaál alezredes is tartzózkodék. Az elővédet az 5. honvéd zászló-

¹⁾ Megemlítendőnek tartom, hogy e terepbírálat még a sima furású ágyúk és puskák idejére vonatkozik.

alj s természetszerűleg az egy huszár század képezte. Ennek indulása reg. 8 órára esett.

Szabadkától 2.5 kilom. távolságra a derék hadból kivált egy mozgó nemzetőr-zászlóalj némi lovassággal, Czintula Antal őrnagy parancsnoksága alatt s mint jobb oszlop a mai Geigertanya mellett a tavankuti pusztára vezető uton nyomult elő; egy harmadik csapatoszlop pedig — Földváry őrnagy alatt két század nemzetőr lovasság több század gyalogsággal¹⁾ a pétervárad kapun jött ki s a pacséri uton haladva, utóbb — a Kuluncsics szálláson innen — körülbelül a mai Vámtelek pusztán lépett közelebb a főhadoszlophoz, hogy a harcban részt vegyen.

Az elővéd jóval megelőzte a főhadoszlop zömét. Ez utóbbiban 2 század Ferencz Károly gyalogság, az üteg tüzérség, 1 zlj. felső-bácskai fekete sipkás nemzetőr, 2 század zombori nemzetőr, egy szakasz budai gránátos s a szabadkai és környékbeli nemzetőr csapatok valának beosztva.

Szabadkától a kaponyai csárdáig 12 km. utat kellett megtenni a csapatoknak, a mihez rendes viszonyok közt 3 órai időre volt szükség.

Az elővédet képező honvéd zászlóalj délelőtt jóval 10 óra után a Jakobcsics Mátyás tulajdonát képező szállás közelében találkozott a szerbek elővéd csapatával s harchoz fejlődve a szerbeket a kaponyai csárda felé nyomta.

Midőn azonban a mai Pertics-szállás magasságába érkezett, Gaál alezredes az uralgó dombokról áttekinté az előterepet; látta, hogy a szerbek tulerővel vannak s a tavankuti ér jobb partját tartják megszállva. Számot vetett magával az iránt, hogy a csapatokban és lövegekben tulerős ellenséget megtámadni, a bővizü éren át kartács- és puskatüzben rohamot intézni a meredek jobbpárt ellen, nagy veszteséggel járó és kétes eredményü vállalat leend.

Ennélfogva az elővéd zászlóalj által már elfoglat uralgó dombvonulatot feladta s Szabadka felé vonult vissza, egy részről, hogy az ellenséget állásából lecsalja, másrészt pedig, hogy Czintula őrnagy feladatát: a szerbek oldalába, esetleg hátába törni, megkönnyítse.

A manőver sikerült. A szerbek a honvéd zászlóalj visszavonulását hátrálásnak vették s csapataikat és lövegeiket a kaponyai csárda hidján átszállítva, a már említett uralgó domb-

¹⁾ Az 1849. évi 48. sz. hivatalos Közlöny szerint 4 ágyu, 8 század és 1 osztály (2 század) lovas nemzetőrből állott ezen oszlop, mely Pacsér felől (a pacséri utról) volt hivatva támadni. De miután a dandárnak csak 5 lövege volt s élő tanuk nyilatkozata szerint ezek a főhadoszloppal menve a Bajmokra vezető ut közelében fejlődtek, én is a főoszlophoz vettem föl a tüzérséget.

vonulaton — a bajmok-szabadkai utat közrebevölég — foglaltak állást.

Az elővéd honvéd zászlóalj körülbelül a Jakobesics Mátyás tanyájáig hátrált s ott megállva fődözte a derékhad felvonulását s harcalakzatba való fejlődését. Délután 1 óra tájban a magyar csapatok a következőképen fejlődtek a harchoz: a szabadka-bajmoki uttól északra a harcfeállítás jobb szárnyán az 5. honvéd zlj.; e mögött a jobbszárnyon kívül a Hunyady huszár század.

Az uton s attól délre voltak az ágyuk felállitva; ezektől balra a Ferencz Károly ezred két százada, majd a zombori nemzetőrök két százada helyeztetett el.

A balszárnyat képezte a felső-bácskai fekete sipkás nemzetőrzászlóalj s a budai granátos szakasz; a balszárnyon kívül a nemzetőr lovasság két százada mozgott.

A szabadkai s környéki nemzetőrök hiányosan fegyverzett csapatai impozáns tömegbe alakulva, a szabadka-bajmoki utat közbebevölég, második harcvonalban a közép mögött mint tartalék foglaltak helyet.

Az első vonalbeli osztályok rajvonalat, támcsapatokat különítének ki s ezeket nyomban követte a zászlóalj tartalék. Ezen alakzatban d. u. 1 óra tájban az egész vonalon megkezdődött az előnyomulás, a löveg, majd a puskatüzharc. A szerbek nagy kaliberü ágyui csakhamar elhallgattatták a magyarok néhány ágyuját; de ez nem gyakorolt kedvezőtlen befolyást csapataink támadó szellemére és bátorságára. A jobb szárnyon Ságghy százados honvédei valának kirendelve rajvonalba s támcsapat viszonyba. Ezeknek sikerült az ellenség balszárnyát átkarolni.

A támcsapatba kirendelt szakasz Lieszkovszky István tizedes alatt, tanyák és mélyedések által fődve, az ellenséges ágyuk baloldalába hatásos lőtávíg (250^x-re) nyomult elő s a 1/2 század határőr löveg fődözet ellen szakaszával ösztüzet adott, azután pedig rohamot intézett ellene. Ez annyira meglepte a határőröket, hogy lövegeiket cserben hagyva, a kaponyai csárda felé futottak.¹⁾

A honvéd zászlóalj erélyes és átkaroló előnyomulása folytán a szerb lövegek alig bírtak felmozdonyozni s hátul egy újabb állásba vonulni. A honvéd zászlóalj mozdulatát követték a harcvonal többi csapatai is. A visszaszoritott szerbek egy része a tavankuti ér innenső, másik része (ki átjuthatott könnyü szerével) a tulsó oldalán foglalt állást. Ugyancsak a

¹⁾ Lieszkovszky tizedes ezen jeles haditénye folytán — mint a bekövetkezett győzelem megindítója — hadnagygyá neveztetett ki.

visszavont lövegek egy része a kaponyai csárdánál levő hidon átkelt s az uttól északra a jobbparti alkalmas dombon mozdonyozott le; míg az ágyuk másik része, köztük a 18 fontos Csicsó, a kaponyai csárdától délre (5—600^x-re) a balparton levő dombon mozdonyozott le s fődözte a csapatok visszavonulását.

A magyaroknak erélylyel folytatott támadása a jobbszárnyon a kaponyai csárda, a balszárnyon pedig a tavankuti ér balpartján levő domb felé irányult, hol a megfutamodott szerb ágyuk egy része állást foglalt vala. Ezen támadás utóbb oly határozott és merész jelleget öltött, hogy a szerbek amugy is megosztott állásukban tovább maradni képtelenek valának.

E szorult helyzetben az ér balpartján felvonult tüzérség a nagy kaliberű Csicsóval együtt felmozdonyozván, a kaponyai csárdánál levő hid felé vágatott; de ott az ágyuk és lőszerkocsik rudjai s a befogott lovak ugy összekeverődtek, hogy az amugy is menekülő szerbekkel teli hidon áttörni képtelenek valának s egy részök elakadt a posványos talajban, más részök az összelőtt tüzér lovak hullájával együtt ott rekedt a hidra vezető töltés uton.

A zavar ezen pillanatában Sághy százada jobbról, Udvarnoky százados honvédei pedig az ut mentén — utánuk az egész honvéd zászlóaljjal — szuronyt szegezve törtek elő s a kaponyai csárdát elfoglalván, a menekülő szerbeket a vizen átszorították.

Ugyaníly bravurral törtek elő a Ferencz Károly gyalogosok s az első harc vonal nemzetőr csapatai a budai gránátosokkal egyetemben nem csak hogy átnyomták a szerbeket a vizen, hanem maguk is az éren átgázolva, a jobbparti dombokról is leszorították az ellenséget.

Délután 3 óra tájban a szerbek az egész vonalon megfutamodtak. Megmaradt ágyuik a visszavonulás fődözése céljából a szabadka-bajmoki uttól délre s a tavankuti ér mögött körülbelül 1000 lépésre foglaltak utolsó lövegállást az emelkedő dombok gerinczén.

A balszárnyon kívül működő két nemzetőr lovas század a fekete sipkásokkal egyidejűleg szorongatta a szerbek lövegeit s utóbb, midőn az ellenség futásnak eredt, a Birkás szállás tájában átkelt a hidon s nyomban követte a menekülőket. A jobbszárnyon volt huszár század átkelésre alkalmas pontot nem találván, működése a kaponyai csárdánál megakadt. Czintula őrnagy távolabb eső helyzete miatt nem vehetett részt a döntésben; de utóbb a patakon átkelve, különítményével messzire követte az ellenséget.

Az üldöző csatározás d. u. 4—5 óra tájban ért véget. Sötét éj volt már, mire a magyar csapatok bevonultak Szabadkára.

Lovasságunk messzebb menő komolyabb üldözésre nem

kapott parancsot, valószínűleg azért, mert a nemzetőr lovasság e célra nem tartatott alkalmasnak, az egy század Hunyady huszárt pedig Gaál ezredes vagy keveselte, vagy kimélni akarta.

Zsákmányul esett a 18 fontos Csicsó és két 6 fontos ágyu a hozzájuk tartozó lőszer-kocsikkal, ezeken fölül még 3 sajkás ágyucső. Az 1849. évi hivatalos „Közlöny“ 48. számában kiadott hadijelentés szerint a magyarok vesztesége holtakban és sebesültekben 30, — az ellenségé 200 — ember volt.

A futó szerbek tüzésége utolsó löveg állásából a tőlük hadizsákmányul visszamaradt egyik lőszerkocsit a hid közelében felrobbantotta s az éppen közelben rendelkező Paganini József honvéd-tüzérszázadost életveszélyesen megsebesítette, melynek következtében másnap Szabadkán a vitéz katona elhalálozott.

Alapjában véve, a szerbek hadműveleti célja volt a Vajvodina meghódítása, Baja-Szabadka-Szeged és a Maros vonalig. Midőn azonban a szerb fölkelők osztrák-szerb hadtestté alakultak, e hadműveleti célhoz fűződék ama kötelezettség is, hogy az osztrák főhaderővel egyértelműleg a magyar főszereg, illetőleg Debreczen ellen működjenek.

E kettős hadműveleti cél következtében a szerbek a Bácskában külön oszlopokra tagozódva hódoltatták a Vajvodinát, míg a Bánátban a temesvári császári csapatokkal együtt a főhadsereg hadműveleti terve értelmében léptek föl. E kettős cél a császári és szerb hadakat a délmagyarországi hadszínhely egész szélességében eltagolt haderőkkel vezérelte Szeged és Arad felé.

Ez volt a magyarok szerencséje s az osztrák szerb hadak balszerencséjének okozója.

A szerb hódoltatás alatt a magyar 4. hadtestnek ideje volt megizmosodni s a szerbek gyöngé vállalatait a védvonal minden pontján visszaverni.